

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Adam Kladiiva

**VÝVOJ ODPOVĚDNOSTI SOUKROMÝCH VOJENSKÝCH
SPOLEČNOSTÍ A BEZPEČNOSTNÍCH AGENTUR**

Diplomová práce

Olomouc 2022

Za odborné vedení mé diplomové práce, velkou míru trpělivosti a ochoty, rychlost, lidský přístup a také veškeré rady při zpracovávání práce děkuji vedoucímu práce JUDr. Martinu Faixovi, Ph.D.,MJI.

1. Úvod	6
2. Stručná historie a kontext	8
3. Vymezení základních pojmů	11
4. Zařazení kontraktorů v rámci mezinárodního humanitárního práva	14
4.1. Kombatanti	14
4.1.1. Kontraktoři jako kombatanti	15
4.2. Žoldníci	16
4.3. Civilní osoby	18
4.3.1. Osoby doprovázející ozbrojené síly	19
4.3.2. Neprivilegovaný kombatant	19
5. Odpovědnost SVS jako právnických osob	21
5.1. Dokument z Montreux	22
5.2. Návrh případné Úmluvy o soukromých vojenských a bezpečnostních společnostech	24
5.3. Možnosti odpovědnosti a kontroly mimo mezinárodní právo veřejné	26
5.3.1. Smluvní a společenská odpovědnost firem	26
5.3.1.1. Dobrovolné zásady bezpečnosti a lidských práv	27
5.3.2. Seberegulace a certifikace	28
5.3.2.1. Mezinárodní kodex chování pro poskytovatele soukromých vojenských služeb	28
Závěr	29
6. Odpovědnost států a mezinárodních organizací	31
6.1. Odpovědnost států	31
6.1.1. Subjektivita a odpovědnost	31
6.1.2. Přičitatelnost	31
6.1.2.1. Efektivní kontrola	32
6.1.2.2. Celková kontrola	33
6.2. Odpovědnost mezinárodních organizací	34
6.2.1. Subjektivita	34
6.2.2. Přičitatelnost a kontrola	35
6.2.3. Imunita MO	36
Závěr	37
7. Odpovědnost jednotlivců	38
7.1. Odpovědnost v mezinárodním právu	38
7.1.1. Odpovědnost nadřízeného	39
7.1.2. Mezinárodní smlouvy cílící na jednotlivce	40
7.2. Odpovědnost ve vnitrostátním právu	42

Závěr	44
8. Závěr	45
9. Seznam použité literatury	47
Seznam klíčových slov	54
Keywords	54
Shrnutí	55
Summary	55

1. Úvod

Povolání “vojáka štěstěny” není ve světě žádnou novinkou. Ne nadarmo se považuje za jedno z nejstarších povolání. Žoldněřské armády se výrazně zapojily do konfliktů za celé období historie, ať už mluvíme o použití žoldáků v období starověkého Říma nebo válčení mezi italskými městskými státy v době renesance. Také v dnešní době se nájemná vojska, takzvané soukromé vojenské společnosti a bezpečnostní agentury, výrazně podílejí na vojenských konfliktech. Zejména v posledních desetiletích došlo k výraznému rozmachu těchto společností.

Rozdíl oproti minulým epochám je však v přítomnosti systému mezinárodního práva, které upravuje pravidla vedení války. Tento systém se poměrně pomalu přizpůsobuje novým skutečnostem a u soukromých vojenských společností, které v posledních desetiletích zaznamenaly rapidní nárůst významu, tomu není jinak.

Tato práce pojednává právě o těchto společnostech, jejich postavení v konfliktech a postavení jejich personálu. Jejím cílem je za použití analytické metody rozebrat mezinárodně právní systém týkající se odpovědnosti soukromých vojenských společností a dalších relevantních subjektů spojených s jejich činností. Také zhodnotit vhodnost a dostatečnost jednotlivých přístupů, jakými je možno k otázce odpovědnosti soukromých vojenských společností, případně jejich personálu, přistupovat. Důležitou výzkumnou otázkou práce je i směřování vývoje této úpravy. Soukromé vojenské společnosti a bezpečnostní agentury jsou ve své současné podobě relativně novým fenoménem, který není přímo upraven žádnou mezinárodní smlouvou. Vzhledem k tomu, že tyto společnosti mohou při výkonu své činnosti zasahovat do práv osob a přejímat některé funkce standartně náležící státu, jsou nedostatečná mezinárodně právní úprava a otázka odpovědnosti, které se k jejich fungování pojí, vysoce relevantními tématy.

V úvodu práce bude rozveden historický kontext s důrazem na současný stav využití soukromých vojenských společností a jeho příčiny a důsledky. Také bude nutné vymezit samotný pojem soukromých vojenských společností a bezpečnostních agentur, neboť v mezinárodním právu veřejném dosud obecně přijímaná definice neexistuje.

Na analýze potenciálního zařazení personálu soukromých vojenských společností do kategorií v rámci mezinárodního humanitárního práva, jakožto jednoho z možných přístupů určení práv a povinností osob v ozbrojeném konfliktu, bude dále ilustrováno jejich nejasné a těžko uchopitelné postavení v rámci mezinárodního práva veřejného a rozvedeny základní následky, které se k jejich jednání v rámci jednotlivých kategorií vážou.

Hlavními výzkumnými otázkami práce pak budou otázky odpovědnosti soukromých vojenských společností a jejího vývoje. Vzhledem k tomu, že vyvození přímé odpovědnosti soukromých vojenských společností v mezinárodním právu veřejném je spojeno s výraznou překážkou absence mezinárodněprávní subjektivity těchto společností, bude problematika zohledněna také optikou odpovědnosti ostatních relevantních subjektů. Mezi tyto subjekty patří státy a mezinárodní organizace, které se soukromými vojenskými společnostmi spolupracují nebo personál soukromých vojenských společností, kterému může být přisuzována odpovědnost jako jednotlivcům. Například za potenciální trestnou činnost, které se mohou dopustit. Na problematiku tak bude nahlíženo z více úhlů pohledu. Práce bude pojednávat zejména o odpovědnosti v mezinárodním právu veřejném, nicméně v relevantních otázkách se bude také krátce a přehledově věnovat odpovědnosti v systému mezinárodního práva soukromého nebo práva vnitrostátního.

Otázka vývoje odpovědnosti je v práci řešena opět analytickým pohledem na současnou právní úpravu a její směřování. Zejména na Dokument z Montreux a Návrh případné Úmluvy o soukromých vojenských a bezpečnostních společnostech, které patří mezi nejvýznamnější kroky k zvláštní regulaci soukromých vojenských společností v mezinárodním právu veřejném. Vzhledem k charakteru soukromých vojenských společností je však vývoj jejich odpovědnosti zmíněn i z hlediska jejich povahy soukromých podnikatelských subjektů. V tomto kontextu je zmíněn například tlak na seberegulaci a licencování soukromých vojenských společností, který je vyvíjen ze strany některých států a mezinárodních organizací.

K zhodnocení problematiky jsou v práci využity normy mezinárodního práva veřejného, včetně obyčeje. Použity jsou normy soft i hard law. Dále práce čerpá z řady rozhodnutí mezinárodních soudů a v neposlední řadě z odborných textů převážně zahraničních autorů.

2. Stručná historie a kontext

Žoldněrská vojska byla široce rozšířena jak ve starověku, tak ve středověku. Jako příklad lze uvést využití nájemních vojáků (tzv. condottieri) italskými městskými státy ve vzájemných šarvátkách¹ nebo kompanie švýcarských žoldněrů najímané napříč Evropou. Rozmach právě těchto skupin vedl ke snaze regulovat jejich činnost, nicméně nakonec došlo pouze k přijetí jediného pravidla, které zakotvilo zákaz švýcarských kompanií bojovat proti sobě navzájem.² Švýcarské svobodné kompanie si brzy získaly mezinárodní reputaci, která symbolickým způsobem přetrvává v dosud existující Švýcarské gardě, která střeží Vatikán. Ačkoli byla soukromá vojska často kritizována za svou údajnou nespolehlivost a hamižnost, byla vhodnou alternativou k feudálním armádám a jejich přítomnost na bitevním poli mohla určovat výsledek bitvy.³

V průběhu osmnáctého století soukromé armády pomalu upadaly, a naopak národní armády, skládající se převážně z občanů daného státu, hrály stále větší roli. Spolu se zvyšováním rozsahu konfliktů a vynálezem nových a snáze ovladatelných zbraní, se vytratila výhoda vysoké specializace a výcviku žoldněrských skupin. Napoleonské války, osvícenství a nacionalistické ideje také změnily vztah jednotlivce ke státu a ten se tak postupně z poddaného stal občanem, který je vojenskou službu dlužen svému státu a národu. Postupně tak došlo k rozmachu národních armád.⁴ Za poslední rozsáhlé využití nájemných vojsk v tomto období bývá považováno najmutí ozbrojenců Velkou Británií za účelem zapojení do krymské války v polovině 19. století. Tito však do konfliktu nakonec nezasáhli a jejich najmutí bylo široce kritizováno.⁵

S příchodem turbulentního dvacátého století nastala řada změn ve světovém pořádku. Ať už mluvíme o dvou světových válkách, dekolonizaci a s tím souvisejícím koncem mnoha režimů, závislých na koloniálních mocnostech, válce ve Vietnamu, závodech ve zbrojení a dobývání vesmíru nebo o studené válce, jejím konci a následném rozpadu Sovětského svazu a pádu železné opony. Důsledkem těchto změn byl přechod na unipolární svět se Spojenými státy

¹ DODENHOFF, George H. A HISTORICAL PERSPECTIVE OF MERCENARIES. *Naval War College Review* [online], 1969, roč. 21, č. 7, s. 91-93, Dostupné z: www.jstor.org/stable/44641084.

² SINGER, Peter Warren. *Corporate warriors: the rise of the privatized military industry*. Ithaca: Cornell University Press, 2008, s. 27.

³ BUREŠ, Oldřich, NEDVĚDICKÁ, Vendula, Historie využívání soukromých vojenských sil. *Vojenské rozhledy* [online], 2011, roč. 20 (52), č. 3, s. 77-79. Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/historie-vyuzivani-soukromych-vojenskych-sil>.

⁴ SINGER, Peter Warren. *Corporate warriors...*, s. 29-32.

⁵ BUREŠ, Oldřich, NEDVĚDICKÁ, Vendula, Historie využívání ..., s. 81.

jako jednoznačným hegemonem. S novým uspořádáním světa, které přišlo po studené válce, se snížila i hrozba rozsáhlé “horké” války. Státy tak mohly přistoupit k redukci svých ozbrojených sil a snížení výdajů ze státních rozpočtů směřujících na zbrojení.⁶

Svět se tak dostal do pozice, kdy na jednu stranu vzniklo významné mocenské vakuum a na mnoha místech se zároveň rozmohly boje a šarvátky o jeho vyplnění⁷ a na druhou stranu řada států dramaticky snižovala početní stavy svých armád.⁸ V mnoha případech byli propuštění vojáci ostřílení bojovníci s vynikajícím výcvikem. Právě tito bývalí vojáci často směřovali do služeb soukromých vojenských společností.⁹

Stabilní přísun vojáků pak zajistila také válka v Perském zálivu, válka v Iráku nebo dvě desetiletí trvající válka v Afghánistánu. Pokračující konflikty relativně drobného rozsahu zajistily jak dostatečnou poptávku, tak neustálý, nepřerušovaný přísun bojem zocelených kontraktorů, kteří zároveň díky kvalitnímu výcviku, který jim byl často poskytnut vyspělými státy, disponují taktickými znalostmi, expertízou a schopnostmi zacházet i s tou nejmodernější vojenskou technikou. Tyto dovednosti, kterými některé národní armády nemusely nutně disponovat a jejichž budování by potenciálně stálo více prostředků než najmutí společnosti, která potřebné služby poskytuje, jsou vysoce ceněny.

Díky tomu se tržní hodnota soukromého vojenského průmyslu od roku 1990 do roku 2010 odhadem zvýšila o sedm procent ročně a v roce 2010 dosahovala až 200 miliard USD.¹⁰ V dalších letech lze, s ohledem na vývoj bezpečnostní situace ve světě, předpokládat další významný růst.

Počty zaměstnanců SVS, kteří jsou nasazeni v zahraničních operacích také výrazně stoupl. Ve válce v Iráku dokonce dle některých odhadů působil stejný počet kontraktorů, jako vojáků národních armád.¹¹ Také ztráty, které tyto společnosti utrpěly, jsou ve srovnání s národními armádami vysoké. Nicméně vzhledem k nízké transparentnosti ve srovnání s informováním o národních armádách, neexistují oficiální souhrnné statistiky nasazených a padlých.¹² Nízká transparentnost a odpovědnost není jen problémem vedení statistik, ale i

⁶ BUREŠ, Oldřich, NEDVĚDICKÁ, Vendula, *Historie využívání...*, s. 84-85.

⁷ PERLEZ, Jane. *AFTER THE COLD WAR: Views From Africa; Stranded by Superpowers, Africa Seeks an Identity* [online]. nytimes.com. 17. května 1992. [cit. 17. listopad 2020] Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1992/05/17/world/after-cold-war-views-africa-stranded-superpowers-africa-seeks-identity.html>.

⁸ BUREŠ, Oldřich, NEDVĚDICKÁ, Vendula, *Historie využívání ...*, s. 84-85.

⁹ JOHNSTON, Karli, *Private Military Contractors: Lessons Learned in Iraq and Increased Accountability in Afghanistan*. *Georgetown Journal of International Affairs* [online], 2009, roč. 10, č. 2, s. 95. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/43133578>.

¹⁰ BUREŠ, Oldřich, NEDVĚDICKÁ, Vendula, *Historie využívání ...*, s. 84.

¹¹ JOHNSTON, Karli, *Private Military Contractors...*, s. 94.

¹² Tamtéž, s. 96-97.

samotného fungování soukromých vojenských společností v poli. Existují sice ad hoc snahy o řešení, například vytvořením kontrolních těles¹³, nicméně efektivní systémové řešení stále neexistuje. Ve vztahu k odpovědnosti a dohledu veřejnosti jde o negativní a potenciální nebezpečný faktor, nicméně pro státy může být výhodný udržení reality války mimo širší povědomí veřejnosti.¹⁴

V posledních desetiletích je tedy jednoznačně patrný nárůst jak nabídky, tak poptávky soukromých vojenských společností, který může souviset jak s nedostatečnou paletou bezpečnostních služeb, které jsou schopny zajistit národní armády, tak, dle některých názorů, s narušením suverenity států, která umožňuje nestátním aktérům zásah do jejich mocenského monopolu¹⁵ nebo obyčejnou politickou výhodností a flexibilitou, kterou využití těchto společností umožňuje. Faktem ale zůstává, že soukromé armády mají dlouhou tradici a jde tedy spíše o návrat k historickému normálu než o naprostou novinku na poli ozbrojeného konfliktu. Co je ovšem jiné, je existence mezinárodního práva veřejného, které se z velké míry vyvíjelo, aniž by muselo věnovat větší pozornost soukromým armádám ve formě a masivním rozšíření, v jakém existují dnes.

¹³ Tamtéž, s. 96.

¹⁴ Tamtéž, s. 97.

¹⁵ BUREŠ, Oldřich, NEDVĚDICKÁ, Vendula, Historie využívání ..., s. 85-87.

3. Vymezení základních pojmů

Ačkoli je problematika soukromých vojenských společností a bezpečnostních agentur v posledních desetiletích stále častějším tématem mezinárodních dokumentů a odborné literatury, tak jasná a univerzálně přijímaná definice toho, co je vojenská společnost a co je bezpečnostní agentura, neexistuje. Ze strany mezinárodního společenství a odborné veřejnosti však existují pokusy o definování, charakterizaci a kategorizaci těchto společností.

S ohledem na vykonávané služby se dá uvažovat o rozlišování SVS podle činnosti, kterou společnost vykonává a pro kterou byla najata. V odborné literatuře se s tímto rozlišením pracuje a probíhá živá autorská diskuse ohledně vymezení pojmu SVS. Například P. W. Singer přišel s poměrně trefnou analogií ke kopí, pomocí které vyznačil tři základní typy SVS - „military provider firms“ (společnosti, které poskytují podporu přímo na bojišti), „military consultant firms“ (společnosti, které poskytují konzultace a výcvik, bojů se však neúčastní), „military support firms“ (společnosti, které zajišťují podporu striktně nebojového charakteru). Například společnost Executive Outcomes, která se aktivně zapojovala do bojů v Africe, Singer zařadil na samotný hrot kopí, kdežto poradní a výcvikové společnosti zařadil do jeho středu. Rukojetí kopí jsou potom společnosti poskytující nebojovou podporu. Čím blíže samotnému boji se SVS vyskytuje, tím blíže k hrotu kopí se nachází.¹⁶ Nicméně toto rozlišení je spíše pomůckou a nejedná se o striktní a obecně uznávanou typologii SVS, mnoho autorů přesto vychází z podobných rozlišovacích znaků jako Singer.

Problém s tímto dělením nastává například v případě, kdy je obsahem smlouvy určitá činnost, ale v praxi je takové vymezení jen formálním a zaměstnanci společnosti vykonávají funkce odlišné povahy, například se přímo účastní bojů, ačkoli ve smlouvě je sjednána strážní činnost, nebo je sjednaný rozsah úkolů natolik široký, že spadá napříč skupinami a SVS je obtížné blíže klasifikovat.¹⁷ Jako příklad mohou posloužit americké SVS najaté jako strážní jednotky a bodyguardi v Iráku, které vstupovaly do konfliktů s místním obyvatelstvem¹⁸ nebo proslulá ruská „Wagnerova skupina“, jejíž příslušníci byli k poskytování konzultací ve

¹⁶ SINGER, Peter Warren. *Corporate warriors...*, s. 92-99.

¹⁷ KINSEY, Christopher. *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, London: Routledge, 2006, s. 31-33.

¹⁸ JOHNSTON, David, BRODER John M. *F.B.I. Says Guards Killed 14 Iraqis Without Cause* [online]. nytimes.com. 14. listopadu 2007 [cit. 15. listopadu 2020]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2007/11/14/world/middleeast/14blackwater.html>.

Středoafričké republiky, ale fakticky měli vést bojovou činnost a dopouštět se porušování lidských práv.¹⁹

Pro účely této práce budu tedy pracovat se souhrnným pojmem, se kterým pracují také dokumenty OSN a Dokument z Montreux, tedy “private military and security companies”, který zahrnuje většinu soukromých společností poskytujících služby v oblasti vojenství. Pro zjednodušení budu v této práci používat akronym „SVS“, jako zkratku jednoduchého českého překladu „soukromé vojenské společnosti“.

Dle bodu 9 předmluvy Dokumentu z Montreux jsou SVS “*soukromé podnikatelské subjekty, které poskytují vojenské a/nebo bezpečnostní služby, bez ohledu na to, jak se samy označují. Vojenské a bezpečnostní služby zahrnují zejména ozbrojené střežení a ochrana osob a objektů, jako jsou konvoje, budovy a další místa; údržbu a obsluhu zbraňových systémů; detence vězňů; poradní a výcvikové činnosti místních ozbrojených sil a členů bezpečnostních služeb.*”²⁰ Jejich klíčovou charakteristikou je tedy jejich povaha soukromého subjektu s podnikatelským účelem, který spočívá v poskytování vojenských a bezpečnostních služeb. Demonstrativní výčet činností dále ukazuje, že se nejedná pouze o „muže ve zbrani“, najaté k odvedení špinavé práce v rizikových oblastech, ale jde o společnosti vykonávající široký rozsah činností, od obyčejné strážní služby, přes malé poradní týmy složené ze specialistů, až po soukromé letectvo a speciální síly.²¹

Pojem a definice nacházející se v Dokumentu z Montreux se sice nedají považovat za autoritativní legislativní nebo akademické vymezení. Jde však o definici, která v současnosti nejlépe vystihuje realitu činnosti SVS a zahrnuje pod sebe i potenciální subkategorie těchto společností. S rostoucím významem Dokumentu z Montreux je také pravděpodobné, že i tato definice dále nabude na významu. S obdobným vymezením již pracuje například Evropský

¹⁹ WALSH, Declan. *Russian Mercenaries Are Driving War Crimes in Africa, U.N. Says* [online]. nytimes.com. 27. června 2021 [cit. 24. července 2021] Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2021/06/27/world/asia/russia-mercenaries-central-african-republic.html>.

²⁰ The Montreux Document on pertinent international legal obligations and good practices for states related to operations of private military and security companies during armed conflict. Mezinárodní výbor červeného kříže, Ministerstvo zahraničních věcí švýcarské konfederace, Ženeva, 2009, Předmluva, Bod 9, písm. a (dále jen „Dokument z Montreux“) (překlad vlastní).

²¹ KULÍŠEK, Jaroslav, Soukromé vojenské společnosti (Nový faktor společného operačního prostředí). *Vojenské rozhledy* [online], 2011, roč. 20 (52), č. 2, s. 72-73. Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/bezpecnostni-a-obrana-politika/soukrome-vojenske-spolecnosti>.

parlament ve svém usnesení ze dne 25. listopadu 2021, týkajícím se porušování lidských práv ze strany soukromých vojenských společností a bezpečnostních agentur.²²

Vzhledem k absenci subjektivity SVS v rámci mezinárodního práva veřejného je třeba se zabývat také odpovědností personálu SVS jako fyzických osob. Personál SVS, dle vymezení v Dokumentu z Montreux, zahrnuje „osoby zaměstnané SVS, ať už v pracovním poměru nebo na základě smlouvy, včetně jejich zaměstnanců a manažerů“²³. V praxi je časté, že tento personál bývá najímán ad hoc pro výkon vymezené činnosti za sjednaných podmínek právě na základě smlouvy a nejde tedy vždy o stálé zaměstnance dané SVS. V odborné literatuře i populární kultuře se tedy pro označení tohoto personálu vžil jednoduchý termín „kontraktor“, který budu v práci také používat.

²²Usnesení Evropského parlamentu ze dne 25. listopadu 2021 o porušování lidských práv soukromými vojenskými a bezpečnostními společnostmi, zejména Wagnerovou skupinou (2021/2982(RSP)). Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0482_CS.html.

²³ Dokument z Montreux, Předmluva, Bod 9, písm. B (překlad vlastní).

4. Zařazení kontraktorů v rámci mezinárodního humanitárního práva

Pro účely posouzení jednání kontraktorů a subjektu, který za něj bude odpovědný, je potřeba jejich zařazení do jedné z kategorií v rámci mezinárodního humanitárního práva. Toto zařazení je potřebné k určení, zdali jsou kontraktoři legitimním cílem útoku, zdali se mohou účastnit bojů a případně zdali mohou být za tuto účast stíháni nebo se na ně vztahuje imunita.²⁴ Lze na něm také ukázat nejasnou roli, kterou hrají kontraktoři a SVS v ozbrojeném konfliktu. Postavení SVS a kontraktorů v mezinárodním právu veřejném je třeba posuzovat vzhledem k znakům jednotlivých případů. Na základě mezinárodních smluv, názorů odborníků a při zohlednění obecností při působení SVS lze však teoreticky porovnat existující kategorie osob v konfliktu a určit tak hypotetické zařazení kontraktorů a jeho právní význam při posuzování odpovědnosti. Je třeba také upozornit na skutečnost, že níže zmíněné kategorie se týkají fyzických osob, nikoli SVS jako společností.

4.1. Kombatanti

Dle mezinárodního humanitárního práva mají status kombatanta *“Příslušníci ozbrojených sil strany v konfliktu, (...)”*²⁵ nehledě na to, jestli ji protějščí strana uznává nebo ne.²⁶ Za osoby se statutem kombatanta jsou také považováni příslušníci milic a jiných dobrovolných sborů za předpokladu, že splňují podmínky uvedené v Ženevské úmluvě o zacházení s válečnými zajatci.²⁷ Zjednodušeně řečeno kombatanti jsou osoby, které se účastní konfliktu jako deklarovaná součást ozbrojených sil strany konfliktu.

Kombatanti požívají zvláštních privilegií. Mohou se legálně účastnit bojů, na rozdíl třeba od civilistů, stále jsou však odpovědní za porušení mezinárodního humanitárního práva.²⁸ V případě zajetí jim náleží status válečného zajatce, ke kterému se váže řada povinností a zákazů, které musí věznitel dodržovat. Například zákaz represálií, povinnost respektu k

²⁴ CAMERON, Lindsey, Private military companies: their status under international humanitarian law and its impact on their regulation. *International Review of the Red Cross* [online]. 2006, roč. 88, č. 863, s. 582. Dostupné z: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/irrc_863_cameron.pdf.

²⁵ Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů, 8. červen 1977, článek 43, odstavec 2. Dostupné z: https://www.cervenykriz.eu/files/files/cz/nsmhp/Zenevske_uumlavy_a_dodatkov_e_protokoly.pdf

²⁶ Tamtéž, článek 43, odstavec 1.

²⁷ ARMENDÁRIZ, Leticia, PALOU-LOVERDOS, Jordi. The Privatization of Warfare, Violence and Private Military & Security Companies: A factual and legal approach to human rights abuses by PMSC in Iraq. 2011, s. 61-62 Dostupné z: <https://novact.org/wp-content/uploads/2012/09/The-privatization-of-warfare.pdf>

²⁸ CAMERON, Lindsey, CHETAİL, Vincent. *Privatizing war : private military and security companies under public international law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s. 387.

osobnosti a cti nebo povinnost zaopatření a ošetřování.²⁹ Naproti tomu jsou kombatanti legitimním cílem útoku protistrany.³⁰

4.1.1. Kontraktoři jako kombatanti

Zařízení kontraktorů mezi kombatanty není zdaleka tak jednoduché, jak by se mohlo na první pohled zdát. Na jednu stranu se totiž často účastní konfliktu, na druhou stranu však nemusí naplňovat kritéria stanovená mezinárodním humanitárním právem pro kategorii kombatantů.

Pro zařazení do kategorie kombatantů dle vymezení v Protokolu I by museli být součástí ozbrojených sil jedné ze stran konfliktu.³¹ Začlenění SVS do ozbrojených složek státu sice není nemožné, není dokonce ani stanoven vyžadovaný postup pro takovou inkorporaci, v praxi ovšem není nijak časté.³²

Další možností, jak by kontraktoři mohli být považováni za kombatanty, je naplnění podmínek obsažených v Ženevské úmluvě o zacházení s válečnými zajatci, za kterých by byli považováni za příslušníky milic nebo jiných dobrovolných sborů.³³ Taková klasifikace sice odporuje historickému účelu článku, který byl přijat za účelem regulace odbojových hnutí³⁴, nicméně je třeba se jí zabývat vzhledem k potenciální aplikovatelnosti některých uvedených kritérií na kontraktoře a SVS.

Úmluva vymezuje pět kritérií, která musejí být splněna kumulativně a skupinou jako celkem.³⁵ Těmito kritérii jsou příslušnost k milicím, dobrovolnickým sborům nebo hnutím odporu, přítomnost odpovědné vedoucí osoby, přítomnost rozeznávacího znaku, otevřeně nošení zbraní a řízení se právem ozbrojených konfliktů.³⁶ První klíčové kritérium, příslušnost k milicím, dobrovolnickým sborům nebo hnutím odporu, je v případě kontraktorů, jako příslušníků SVS, které jsou ze své podstaty soukromými podnikatelskými subjekty, problematické a jeho naplnění při zachování soukromého podnikatelského charakteru SVS nepravděpodobné. Splnění dalších podmínek stanovených v tomto článku záleží na konkrétních případech. Jejich naplnění je s ohledem na organizaci a fungování SVS, jakožto

²⁹ Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949, část II, Dostupné z: https://www.cervenykriz.eu/files/files/cz/nsmhp/Zenevske_umluvy_a_dodatkov_e_protokoly.pdf

³⁰ CAMERON, Lindsey, CHETAIL, Vincent. *Privatizing ...*, s. 387.

³¹ Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám ..., článek 43, odstavec 2.

³² CAMERON, Lindsey, CHETAIL, Vincent. *Privatizing war ...*, s. 389-392.

³³ Tamtéž, s. 392.

³⁴ Tamtéž, s. 586.

³⁵ Tamtéž, s. 392-393.

³⁶ Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949, článek 4, odstavec A.2.

soukromých společností často organizovaných po vzoru ozbrojených sil státu, možné. Otevřené nošení zbraně nebo dostatečná identifikace jsou otázkou výzbroje a stejnokroje. Vedení odpovědnou osobou nebo dodržování válečných zákonů jsou otázkou organizace a disciplíny. Tyto se mohou lišit případ od případu a je tedy třeba individuální posouzení.

Ačkoli tedy existují situace, kdy by kontraktori mohli být považováni za kombatanty, tak je ve většině případů nelze do této kategorie, tak, jak je vymezena mezinárodním humanitárním právem, zařadit.³⁷ Samotné najmutí SVS a kontraktorů, které je delegací určité činnosti státu na soukromý subjekt, stát tuto činnost vyčleňuje mimo své ozbrojené složky. De facto tak přisuzuje kontraktorům roli civilistů. Ti z povahy pojmu nemají právo účastnit se bojů a nelze tedy univerzálně vyvozovat závěr, že strana konfliktu přijímá skutečnost, že k ní přísluší při výkonu bojové činnosti.³⁸

4.2. Žoldníci

Ačkoli jsou SVS z hlediska historické kontinuity nástupci žoldněřských vojsk, z hlediska mezinárodního práva veřejného převládá tendence kontraktory za žoldněře přímo neoznačovat. Je tedy třeba poukázat na rozdíl mezi žoldněřstvím, které je považováno za nežádoucí jev a najímáním kontraktorů, které je dnes většinou států přijímané a široce rozšířené. V současnosti nejpoužívanější definici žoldněře najdeme v Dodatkovém protokolu I k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (dále "Protokol I").

V Protokolu I se nachází následující výčet kritérií pro status žoldněře:

"(...)

2. *Žoldněř je jakákoliv osoba, která:*

a) je speciálně najata v místě nebo v zahraničí k tomu, aby bojovala v ozbrojeném konfliktu;

b) skutečně se přímo účastní nepřátelských akcí;

c) svoji účast v nepřátelských akcích motivuje hlavně osobním ziskem a stranou v konfliktu nebo jejím jménem je jí skutečně slíbena materiální odměna podstatně převyšující odměnu slíbenou nebo placenou kombatantům podobných hodností a funkcí v ozbrojených silách této strany;

³⁷ CAMERON, Lindsey, CHETAİL, Vincent. *Privatizing war ...*, s. 388-412.

³⁸ Tamtéž, s. 393-401.

d) není občanem strany v konfliktu ani nemá trvalé bydliště na území kontrolovaném stranou v konfliktu;

e) není příslušníkem ozbrojených sil strany v konfliktu, a

f) nebyla vyslána státem, který není stranou v konfliktu k plnění oficiálních úkolů jako příslušník jeho ozbrojených sil.³⁹

K tomu, aby byla osoba považována za žoldnéře, je třeba kumulativní naplnění těchto znaků.⁴⁰ V praxi je tedy velice obtížné prokázat, že se v případě konkrétní osoby o žoldnéře skutečně jedná. Například kontraktori mohou být občany státu účastnícího se konfliktu, nemusí se účastnit bojů přímo, nemusí být rekrutováni za účelem účasti v konfliktu a podobně. Dle tohoto vymezení by tedy nebyli považováni za žoldnéře. Sporným bodem může být také to, jak vysoký je podstatný rozdíl mezi materiální kompenzací kontraktora a řadového příslušníka ozbrojených složek státu na obdobné pozici. Pokud však veškeré tyto podmínky budou naplněny, stále bude třeba prokázat osobní motivaci osoby, což půjde jen velmi obtížně.

Za bezzubostí této úpravy lze spatřovat obecnou nevoli mezinárodního společenství jakkoli dramaticky upravit a omezit možnosti užití kontraktorů. Ze stran SVS bývá argumentováno, že úprava směřuje převážně na ozbrojené oddíly nájemných válečníků, které se přímo účastní bojů jako samostatné jednotky a nikoli na kontraktory působící na jedné ze stran konfliktu, jako de facto součást ozbrojených složek státu, jakožto legitimní autority.⁴¹ Nicméně státy často využívají nejasného vymezení pojmu a užívají kontraktory k činnostem, kterým se právě tato úprava snaží předejít. Použitím ozbrojených složek, které nejsou oficiální součástí státních ozbrojených sil, si státy mohou otevřít cestu k navenek často zjevnému, ale oficiálně nepřiznanému působení a zásahům do záležitostí jiných států.⁴² Jako příklad může opět posloužit údajné zapojení "Wagnerovy skupiny" do bojů v Libyi.⁴³ Zároveň je třeba upozornit na skutečnost, že kontraktori se skutečně bojů převážně neúčastní a většinou plní

³⁹ Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám ..., článek 47.

⁴⁰ SCHLEIMER, Michael. Separating Private Military Companies From Illegal Mercenaries in International Law: Proposing an International Convention for Legitimate Military and Security Support the Reflects Customary International Law. *American University International Law Review* [online], 2009, roč. 24, č. 3, s. 624, Dostupné z: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/auilr/vol24/iss3/6/>

⁴¹ PETERSOHN, Ulrich. Reframing the Anti-Mercenary Norm: Private Military and Security Companies and Mercenarism. *International Journal* [online], 2014, roč. 69, č. 4, s. 482, Dostupné z: www.jstor.org/stable/24709418.

⁴² CLARK, Mason. RUSSIAN HYBRID WARFARE. *Institute for the Study of War* [online], 2020. s. 23 Dostupné z: www.jstor.org/stable/resrep26547

⁴³ HRON, Jan. *Ruští snipeři mění poměr sil v Libyi. Zajcevův přízrak děsí provládní síly* [online]. idnes.cz, 9. listopadu 2019 [cit. 20. listopadu 2020]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/rusko-zoldaci-libye-haftar.A191106_131621_zahranicni_jhr.

pomocné role, jako například hlídání vězňů, údržbu zbraní nebo logistickou podporu.⁴⁴ Ačkoli je tedy dost dobře možné, že někteří kontraktoři skutečně mezinárodní kritéria pro kvalifikaci za žoldněře splňují, tak závěr, že SVS univerzálně spadají pod mezinárodněprávní definici žoldněřů, je chybný.

Samotné provozování žoldněřské činnosti pak není porušením Protokolu I, ale osoby naplňující znaky žoldáků dle něj nemají právo na status komatanta a z toho plynoucí privilegia. Podstatná je ztráta práva na status válečného zajatce v případě zajetí.⁴⁵ V zásadě je postavení stejné, jako postavení civilistů, kteří se neoprávněně účastní bojů.⁴⁶ Odpovědnost za účast v bojích tak může být vyvozována z vnitrostátních předpisů jednotlivých států. Žádná přímá sankce na úrovni mezinárodního práva trestního uvedena není. Nicméně je třeba zmínit, že na poli mezinárodního práva veřejného existují smlouvy, které mají za cíl žoldněřství přímo potírat.⁴⁷

4.3. Civilní osoby

Vymezení civilní osoby se nachází v čl. 50 Protokolu I. Jde o negativní vymezení, které civilní osobu definuje jako osobu, "(...) která nepatří do žádné z kategorií osob uvedených v článku 4 A), 1), 2), 3), 6) Třetí úmluvy a v článku 43 tohoto Protokolu. (...)." ⁴⁸

Civilní osoby mohou mít na konfliktu osobní zájem, nicméně nepřísluší ke straně konfliktu a nenaplňují definice uvedené výše. Civilní osoby nemohou být cílem útoku. To však platí za předpokladu, že se neúčastní bojů. Význam tohoto pojmu může být sporný, nicméně je obecně přijímáno, že nezahrnuje pouze ofenzivní bojovou činnost, ale existuje širší paleta aktivit, které se dají za účast na bojích považovat.⁴⁹ Status civilní osoby také nezbavuje případné odpovědnosti za porušení mezinárodního humanitárního práva. Tyto osoby je stále možné stíhat za spáchání válečných zločinů.⁵⁰

⁴⁴ KALIDHASS, P.R. Determining the Status of Private Military Companies Under International Law: A Quest to Solve Accountability Issues in Armed Conflicts. *Amsterdam Law Forum* [online], 2014, roč. 6, č. 2, s. 6. Dostupné z: <http://doi.org/10.37974/ALF.266>.

⁴⁵ Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám ..., článek 47, odst. 1.

⁴⁶ CAMERON, Lindsey, CHETAIL, Vincent. *Privatizing war* ..., s. 426.

⁴⁷ Tamtéž, s. 426-428.

⁴⁸ Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů, 8. červen 1977, článek 50, odstavec 1.

⁴⁹ ARMENDÁRIZ, Leticia, PALOU-LOVERDOS, Jordi. *The Privatization of Warfare*..., s. 62-63.

⁵⁰ CAMERON, Lindsey, *Private military companies*..., s. 594.

Vzhledem k tomu, že se kontraktoři ve většině případů nebudou řadit mezi kombatanty ani žoldněře, nezbyvá, než je zařadit právě do kategorie civilních osob.⁵¹ Jejich role a vykonávané činnosti jsou však poněkud kontroverzní a často se neshodují s obecnými představami o civilních osobách v ozbrojených konfliktech, je tedy třeba také krátce zmínit status civilních osob, které doprovázejí ozbrojené síly, z čehož jim plynou zvláštní výsady a dále civilních osob, které se účastní bojů jakožto tzv. “neprivilegovaní kombatanti”. V obou těchto kategoriích budou kontraktoři potenciálně zastoupeni.

4.3.1. Osoby doprovázející ozbrojené síly

V rámci kategorie civilních osob vymezuje mezinárodní právo subkategorii osob, které doprovázejí ozbrojené síly, ale nejsou jejich součástí. Dle Ženevské úmluvy o zacházení s válečnými zajatci jde například o civilní členy posádek vojenských letounů, válečné dopisovatele nebo příslušníky pracovních jednotek a služeb starajících se o blaho ozbrojených sil.⁵²

Jde o zvláštní kategorii civilistů, kteří mají v případě zajetí nárok na to, být považováni za válečné zajatce.⁵³ Navzdory nároku na status válečného zajatce však stále nemají další privilegia, kterými disponují kombatanti. Nemohou se tedy účastnit bojů a nesmějí být ani cílem útoku, zároveň mohou být za potenciální trestné činy související s účastí v bojích stíháni. Mnoho kontraktorů bude nepochybně spadat do této kategorie civilních osob, nicméně půjde jen o kontraktoře doprovázející ozbrojené síly státu, nikoli doprovázející například nevládní neziskové organizace⁵⁴, neboť Úmluva výslovně vyžaduje povolení k doprovázení dané ze strany ozbrojených sil.⁵⁵

4.3.2. Neprivilegovaný kombatant

Ochrana civilních osob před útokem se váže na podmínku neúčasti na bojích.⁵⁶ To vede k často kontroverznímu zařazení civilistů, kteří se bojů účastní, do kategorie tzv. “neprivilegovaných kombatantů”. Vzhledem k roli kontraktorů v konfliktu je toto zařazení vysoce relevantní. Význam tohoto pojmu je sporný, protože není vymezen v mezinárodním

⁵¹CAMERON, Lindsey, CHETAIL, Vincent. *Privatizing war ...*, s. 424-425.

⁵² Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949, článek 4, odstavec A.4.

⁵³ Tamtéž, článek 4, odstavec A, A.4.

⁵⁴ CAMERON, Lindsey, CHETAIL, Vincent. *Privatizing ...*, s. 420-421.

⁵⁵ Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949, článek 4, odstavec A, A.4.

⁵⁶ Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů, 8. červen 1977, článek 51, odstavec 3.

humanitárním právu.⁵⁷ Za předpokladu, že se civilní osoby účastní bojů, status civilní osoby nepozbývají, pouze přicházejí o určitou míru ochrany, která je jim garantována mezinárodním humanitárním právem.⁵⁸ Jak je výše popsáno, tato účast nezahrnuje pouze přímé ofenzivní bojové nasazení. Například civilní osoba, která řídí vozidlo zásobující vojáky v boji municí, se tohoto boje bude, dle interpretační příručky Mezinárodního výboru Červeného kříže, účastnit. Naproti tomu civilní osoba přepravující munici z přístavu k další přepravě do místa bojiště by nepřátelských akcí neúčastnila.⁵⁹

V případě, že se civilní osoby do konfliktu zapojí, pozbývají dočasně ochranu, která jim dle mezinárodního humanitárního práva náleží. Mohou být cílem útoků nebo protiútoků a v případě zadržení mohou být jako civilisté stíháni za potenciálně spáchané trestné činy dle vnitrostátního práva, protože nemají, až na výjimky, nárok na status válečného zajatce.⁶⁰ Ačkoli půjde stále o civilní osoby, jejich postavení bude obdobné jako postavení žoldnéřů s tím rozdílem, že nebudou stíháni za trestný čin dle mezinárodních smluv postihujících žoldněřství.⁶¹ V situaci, kdy by tedy kontraktor za takových okolností usmrtil kombatanta protistrany, mohl by být v případě následného zajetí stíhán například za vraždu.⁶²

⁵⁷ CAMERON, Lindsey, CHETAIL, Vincent. *Privatizing war...*, s. 423-426.

⁵⁸ Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů, 8. červen 1977, článek 51, odstavec 3.

⁵⁹ MELZER, Nils. *INTERPRETIVE GUIDANCE ON THE NOTION OF DIRECT PARTICIPATION IN HOSTILITIES UNDER INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW*. [online] s. 56 Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf>.

⁶⁰ CAMERON, Lindsey, CHETAIL, Vincent. *Privatizing war...*, s. 421-422.

⁶¹ CAMERON, Lindsey, *Private military companies...*, s. 592.

⁶² ARMENDÁRIZ, Leticia, PALOU-LOVERDOS, Jordi. *The Privatization of Warfare...*, s. 63-64.

5. Odpovědnost SVS jako právnických osob

Odpovědnost SVS jako právnických osob v mezinárodním právu veřejném by byla nejjednodušším a nejpřiléhavějším řešením v případě porušení tohoto práva ze strany SVS nebo kontraktorů v souvislosti s činností SVS. Nicméně vzhledem k uspořádání mezinárodního práva veřejného je toto řešení problematické.

Právnícké osoby provozované za podnikatelským účelem spočívajícím ve výkonu vojenských a bezpečnostních činností obdobných těm, které vykonávají řadová vojska národních států, jsou novinkou posledních desetiletí, na kterou dosud mezinárodní společenství nebylo schopno adekvátně reagovat. Existence přímé mezinárodní odpovědnosti SVS ve formě, v jaké může existovat u států nebo mezinárodních organizací, tedy není vzhledem k absenci mezinárodněprávní subjektivity v současnosti možná.⁶³ Je sice možné přiznat jim práva, povinnosti a odpovědnost dle mezinárodního práva, a to do míry, do které je státy těmto společnostem přiznaly v mezinárodních smlouvách⁶⁴, nicméně obecně vyvozovat subjektivitu v systému mezinárodního práva veřejného možné není.⁶⁵

Dosavadní vývoj v této oblasti se ubírá směrem zdůraznění již existujících povinností, které jsou závazné pro všechny osoby, nehlédě na jejich zařazení v rámci mezinárodního práva. Nezanedbatelným vývojem jsou snahy o stanovení povinnosti států přijmout adekvátní vnitrostátní regulaci SVS a zajištění existence systému, který by zajišťoval jejich přímou odpovědnost za porušení mezinárodního práva veřejného. Toho může být docíleno například přijetím legislativy zakotvující trestněprávní odpovědnost nejen fyzických, ale i právnických osob. Výrazným vývojem v této oblasti je Návrh případné Úmluvy o soukromých vojenských a bezpečnostních společnostech (dále jen „Návrh“).⁶⁶

Další vývoj lze spatřovat ve snaze některých států a společností o vyšší míru kontroly a transparency spojené s fungováním SVS v operačním nasazení i mimo něj. Příkladem může být odpověď Spojených států na chování kontraktorů v Iráku, která vedla od faktické imunity kontraktorů k vytvoření řady mechanismů kontroly a monitoringu, které měly zajistit větší přehled a kontrolu nad činností SVS a kontraktorů.⁶⁷ Dalším příkladem jsou kvalitativní

⁶³ WHITE, Nigel D., MACLEOD, Sorcha. EU Operations and Private Military Contractors: Issues of Corporate and Institutional Responsibility. *The European Journal of International Law*[online]. 2008, roč. 19, č. 5, s. 967-968. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/ejil/chn067>

⁶⁴ Tamtéž, s. 969.

⁶⁵ Tamtéž, s. 970.

⁶⁶ Návrh případné Úmluvy o soukromých vojenských a bezpečnostních společnostech z roku 2011. Článek 20. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/707162>

⁶⁷ JOHNSTON, Karli, *Private Military Contractors...*, s. 96.

požadavky států a společností na fungování a transparentnost SVS. Problémem tohoto přístupu je závislost na vůli států, případně společností, přijmout a dodržovat tato opatření k najímaným SVS. Částečným řešením by mohlo být vytvoření mezinárodního standardu SVS s možností certifikace a stanovení povinnosti adekvátního dohledu při užití SVS. I tyto snahy jsou však prozatím na svém začátku.

5.1. Dokument z Montreux

Dokument z Montreux je jedním z klíčových dokumentů týkající se SVS a jejich regulace. Vznikl jako odezva na nově vyvstalou potřebu mezinárodní regulace SVS v situaci nastalé na přelomu tisíciletí. Vychází však z řady již existujících mezinárodních smluv, obyčejového práva a vnitrostátních předpisů.⁶⁸ Byl výsledkem téměř tříleté spolupráce Švýcarska a Mezinárodního výboru červeného kříže⁶⁹ a na procesu jeho tvorby se podíleli jak státy, tak zástupci SVS, akademických kruhů a nestátních neziskových organizací.⁷⁰ Dokument z Montreux nemá formu mezinárodní smlouvy, ale mezivládního dokumentu. Nejde tedy o závazný dokument mezinárodního práva, již v jeho první části je na tuto skutečnost upozorněno.⁷¹

Důvodnost potřeby vyjasnění regulace a zintenzivnění legislativních snah v této oblasti byla v průběhu práce na něm potvrzena zabitím 17 civilistů ze strany SVS v Bagdádu.⁷² Dokument z Montreux byl přijat 17. září 2008, téměř přesně rok po tomto masakru, v Montreux, původními sedmnácti státy.⁷³ Po přijetí Dokumentu z Montreux následovalo vytvoření poradního fóra, které slouží ke zprostředkování dialogu, podpoře implementace Dokumentu a pomoci s rozšiřováním okruhu účastníků. Význam Dokumentu je nezanedbatelný, neboť mezi jeho signatáře patří také státy široce využívající SVS.⁷⁴ V roce 2021 se projektu účastní 58 států a 3 mezinárodní organizace. Nejnovějším členem je Slovensko, které svou účast ohlásilo 15. července 2021.⁷⁵ Počet participujících států se v průběhu let rozšiřoval. Jejich narůstající počet je i přes nezávaznost Dokumentu z Montreux

⁶⁸ COCKAYNE, James. Regulating Private Military and Security Companies: The Content, Negotiation, Weaknesses and Promise of the Montreux Document. *Journal of Conflict & Security Law*[online]. 2009, roč. 13, č. 3, s. 402-403. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26294643>

⁶⁹ Tamtéž, s. 402.

⁷⁰ CAMERON, Lindsey, CHETAIL, Vincent. *Privatizing war...*, s. 574.

⁷¹ Dokument z Montreux, Předmluva, bod 3.

⁷² COCKAYNE, James. Regulating Private Military and Security Companies..., s. 401.

⁷³ Tamtéž, s. 401.

⁷⁴ CAMERON, Lindsey, CHETAIL, Vincent. *Privatizing war...*, s. 574.

⁷⁵ Seznam participujících států a organizací dostupný zde:

<https://www.montreuxdocument.org/about/participants.html>

významný. Zejména pro zdůrazňování významu Dokumentu z Montreux, rozšíření jeho principů a definic a jejich faktickému posunu k obecnému přijetí.

Strukturálně se Dokument z Montreux skládá z “předmluvy” a dvou základních částí. V “předmluvě” je rozveden účel dokumentu a základní pokyny k porozumění a k výkladu dokumentu. Předmluva také obsahuje definice základních pojmů souvisejících s SVS. Navzdory jejímu označení je tedy významnou součástí Dokumentu. První část Dokumentu se věnuje již existujícím mezinárodněprávním závazkům zúčastněných států, které jsou rozděleny do tří kategorií.⁷⁶ V druhé části jsou uvedeny tzv. “good practices”. Tedy postupy, které se osvědčily při spolupráci států s SVS a jejichž účelem je zajištění dodržování závazků státu a zajištění ochrany mezinárodnímu humanitárnímu právu a lidským právům.⁷⁷

V předmluvě je uvedeno několik výkladových pravidel, která mají sloužit k pochopení významu Dokumentu.⁷⁸ Pro účely porozumění Dokumentu jsou v předmluvě také uvedeny definice pěti základních pojmů užívaných v Dokumentu, které však vzhledem k jeho významu v této oblasti mohou posloužit státům nebo mezinárodním organizacím také jako inspirace při vlastní činnosti. Jde o pojem samotných SVS, personálu SVS, najímajícího státu, teritoriálního státu a domácího státu.⁷⁹ Vymezení SVS je významné zejména pro svůj široký rozsah, neboť nerozlišuje mezi zvláštními kategoriemi SVS, ale všechny je zahrnuje pod jedinou definici, čímž uzavírá prostor pro využití možné právní nejistoty vztahující se k odlišným povinnostem potenciálních jednotlivých subkategorií.⁸⁰ Smluvním státem se pak rozumí stát, který uzavírá smlouvu s SVS, včetně případů, kde tato SVS uzavře smlouvu se subkontraktory.⁸¹ Teritoriální stát je stát, na jehož území SVS vykonávají svou činnost.⁸² Domácí stát je stát, odkud SVS pochází. Může jít jak o státy, kde je SVS registrována, tak o státy, odkud je řízena.⁸³ Dokument dotčené státy pojímá širěji než jen jako státy úzce spjaté s činností SVS. Trojí dělení a definice států majících vztah k SVS je významné zejména jako uznání povinnosti chránit lidská práva ze strany všech participujících států v případě, kdy s SVS uzavírají smlouvu, kdy SVS operují z jejich území nebo mají organizační těžiště na jejich území.⁸⁴

První část Dokumentu vychází z mezinárodních smluv a obyčejového práva. Obsahuje přehled jak závazků a povinností pro jednotlivé dříve definované kategorie států, tak pro SVS,

⁷⁶ Dokument z Montreux, Část první, Úvod.

⁷⁷ Tamtéž, Část druhá, Úvod.

⁷⁸ Tamtéž, Preface.

⁷⁹ Tamtéž, Preface, bod 9, písm. a-e.

⁸⁰ COCKAYNE, James. *Regulating Private Military and Security Companies...*, s. 405.

⁸¹ Dokument z Montreux, Předmluva, bod 9, písm. c.

⁸² Tamtéž, Předmluva, bod 9, písm. d.

⁸³ Tamtéž, Předmluva, bod 9, písm. E.

⁸⁴ COCKAYNE, James. *Regulating Private Military and Security Companies...*, s. 405-407.

jejich personál a další. Sama o sobě nepřináší žádné nové závazky a státy jsou vázány pouze mezinárodními smlouvami, kterých se účastní.⁸⁵ Mimo jiné je uvedena povinnost smluvních států zajistit možnost efektivního stíhání porušení mezinárodního práva ze strany SVS a povinnost poskytnout reparace dle mezinárodního práva, za jednání přičitatelné Smluvním státům. První část Dokumentu také obsahuje ustanovení dotýkající se přičitatelnosti, které obsahuje výčet několika potenciálních situací, ve kterých stát ponese odpovědnost za jednání SVS.⁸⁶ Tato ustanovení nejsou svým obsahem přelomová, nicméně zmínění přičitatelnosti v Dokumentu ukazuje na její vysoký význam v situacích, kdy dochází k využití SVS.

Druhá část obsahuje základní ověřené postupy pro spolupráci států a SVS. Nejde o taxativní výčet postupů a ani se nepředpokládá a nevyžaduje jejich úplná implementace. Naopak je počítáno s odlišností situace jednotlivých států a ověřené postupy jsou poskytnuty spíše jako inspirace pro ně.⁸⁷ V druhé části tak můžeme najít například doporučení týkající se vymezení činnosti SVS a obsahu smluv nebo doporučení ohledně autorizace SVS a monitoringu jejich činnosti.⁸⁸

Vysoký význam Dokumentu z Montreux tedy nespočívá v tom, že by šlo o přelomový dokument mezinárodního práva nebo mezinárodní smlouvu komplexně řešící problém odpovědnosti a regulace SVS, ale v tom, že jde o první obdobný dokument věnující se problematice SVS, vycházející z mezinárodní spolupráce a uznávaný poměrně velkým množstvím klíčových států. Jde o projev snahy o posun v této oblasti, který se opírá o již existující mezinárodní závazky a zároveň naznačuje směr budoucího směřování. Jeho stále rostoucí rozšíření může zároveň vést k posunu k obecnému přijetí principů dokumentu. Díky základním definicím a osvědčeným postupům v něm obsažených může sloužit jako základní kámen při akademických diskusích, normotvorbě a směřování problematiky obecně.

5.2. Návrh případné Úmluvy o soukromých vojenských a bezpečnostních společnostech

Návrh je produktem pracovní skupiny k žoldnéřství, která v roce 2010 předložila tento dokument Radě pro lidská práva. Rada navrhovanou Úmluvu nakonec nepřijala, nicméně bylo přijato usnesení o založení pracovní skupiny, která se má tématem regulace nadále zabývat.⁸⁹ Pomalý pokrok v přijetí regulace a dalších krocích v této oblasti lze částečně přisuzovat nevoli

⁸⁵ Dokument z Montreux, Část první, Úvod.

⁸⁶ Tamtéž, část první, písm. a,b,c,d.

⁸⁷ Tamtéž, část druhá, bod 16.

⁸⁸ Tamtéž, bod 16-27.

⁸⁹ CAMERON, Lindsey, CHETAIL, Vincent. *Privatizing war...*, s. 572.

států, které SVS hojně využívají, k přijetí regulace, kdy například Spojené státy, Spojené království nebo Francie hlasovaly proti.⁹⁰ V roce 2017 byla Radou pro lidská práva založena nová pracovní skupina s tříletým mandátem, který byl nakonec v roce 2020 o další tři roky prodloužen poté, co bylo druhé zasedání této skupiny odloženo.⁹¹

Návrh se snaží řešit otázku SVS komplexním přístupem, založeným jak na normách mezinárodního práva veřejného, tak i požadavcích na právo vnitrostátní. Na rozdíl od Dokumentu z Montreux, který od počátku není zamýšlen jako závazná mezinárodní smlouva, prezentuje Návrh nad rámec existujících závazků pramenících signatářským státům z mezinárodního práva také zcela nové závazky a legislativní požadavky. Snaží se tak vyplnit mezery v právním rámci a vyjasnit závazky státu v oblasti úpravy SVS a odpovědnosti za jejich počínání. Další významnou vlastností této zamýšlené Úmluvy je fakt, že platí všeobecně a netýká se pouze situací ozbrojeného konfliktu.⁹² Úmluva by se také nevztahovala pouze na státy, jako najímatele SVS, ale i na mezinárodní organizace,⁹³ jako například OSN a NATO.⁹⁴

Návrh pracuje s SVS jako s celkem, nikoli jako s jednotlivými fyzickými osobami, jako je tomu v případě mezinárodních smluv, jejichž účelem je potírání žoldnéřství.⁹⁵ Lépe tak vystihuje fenomén SVS jako právnické osoby. Jejím cílem však přesto není přiznání mezinárodní subjektivity.⁹⁶

Návrh směřuje také na úpravu povolených činností SVS. Obsahuje mimo jiné například zákaz delegace výkonu určitých činností ze strany najímajícího státu na SVS.⁹⁷ Jde převážně o činnosti vysokého významu a činnosti vyžadující citlivé jednání s ohledem na mezinárodní právo a lidská práva. Tyto považuje za inherentně státní funkce a definuje je jako funkce, které vycházejí z principu monopolu státu na užití síly a zahrnuje do nich například braní zajatců, přímou účast na bojích, špionáž nebo činnosti spojené se zbraněmi hromadného ničení.⁹⁸ Pro případy, kdy by SVS fungovaly jako součást ozbrojených sil státu, se budou řídit relevantní vnitrostátní úpravou s ohledem na normy mezinárodního práva.⁹⁹

⁹⁰ Tamtéž, s. 572.

⁹¹ Usnesení Rady pro lidská práva, ze dne 6. října 2020, sp. zn. A/HRC/REC/45/16. Ženeva. 2020. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/3888052>

⁹² HUSKEY, Kristine A. Accountability for Private Military and Security Contractors in the International Legal Regime. *Criminal Justice Ethics* [online]. 2012, roč. 31, č. 3, s. 205-207. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/0731129X.2012.737169>

⁹³ Návrh případné Úmluvy..., Článek 3, odst. 1,2.

⁹⁴ JANABY, Mohamad Ghazi. *The Legal Regime Applicable to Private Military and Security Company Personnel in Armed Conflicts*. Švýcarsko: Springer International Publishing, 2016 s. 200.

⁹⁵ Tamtéž, s. 201-202.

⁹⁶ CAMERON, Lindsey, CHETAİL, Vincent. *Privatizing war...*, s. 301.

⁹⁷ Návrh případné Úmluvy ... Článek 9.

⁹⁸ Tamtéž, Článek 2, písm. (i).

⁹⁹ Tamtéž, Článek 18, odst. 6.

Státy mají dle Návrhu povinnost přijmout potřebnou legislativu a učinit adekvátní administrativní kroky k zajištění implementace jeho ustanovení a respektu k lidským právům a mezinárodnímu humanitárnímu právu.¹⁰⁰ Mimo jiné implementací omezení v oblasti použití síly a dalších zakázaných činností¹⁰¹, umožněním efektivní regulace, licencování a dohledu¹⁰² a zajištěním jak soukromoprávní, tak i veřejnoprávní odpovědnosti SVS jako právnických osob.¹⁰³ Státy tak nesou odpovědnost za přijetí úpravy, která SVS reguluje a v jejímž rámci je možné jejich fungování. Stát také odpovídá za chování SVS, které jsou v jeho jurisdikci registrovány nebo v ní působí, a to i v případě, kdy takový stát není najímatelem dané SVS¹⁰⁴ a nemá tak nad ní v této souvislosti přímou kontrolu.¹⁰⁵ Návrh také počítá s vytvořením mezinárodního mechanismu sloužícího k monitorování SVS, do kterého budou signatářské státy zapojeny.¹⁰⁶

V případě schválení Návrhu a implementaci navrhované úmluvy by došlo k významnému kroku v regulaci SVS. Otevřela by se tak cesta k přímé odpovědnosti SVS ve vnitrostátních systémech jednotlivých států, založené na požadavcích mezinárodního práva veřejného. Vytvořením mezinárodního systému monitoringu SVS by také došlo k usnadnění dohledu a zvýšení transparency, což by působilo jako účinná prevence nežádoucího protiprávního chování.

V současné době je tak Návrh jednou z nejvýznamnějších iniciativ v této oblasti. Krom přímé odpovědnosti SVS pracuje také se státní odpovědností a odpovědností jednotlivců. To z něj v případě přijetí dělá legislativu komplexně a víceúrovňově upravující problematiku SVS.

5.3. Možnosti odpovědnosti a kontroly mimo mezinárodní právo veřejné

5.3.1. Smluvní a společenská odpovědnost firem

Smluvní odpovědnost SVS není sice odpovědností dle mezinárodního práva veřejného, může se však stát účinným prostředkem k implementaci jeho principů. Způsobem, jakým je možné předejít porušování mezinárodního práva a motivovat k jeho dodržování ze strany SVS, je důraz smluvních partnerů na dodržování norem mezinárodního práva a společenskou odpovědnost firem. Touto odpovědností rozumíme snahu společností provozovat svou činnost

¹⁰⁰ JANABY, Mohamad Ghazi. *The Legal Regime ...*, s. 205-206.

¹⁰¹ Návrh případné Úmluvy... Článek 8.

¹⁰² Tamtéž, Část III.

¹⁰³ Tamtéž, Článek 20.

¹⁰⁴ Tamtéž, Článek 4, odst. 1,2.

¹⁰⁵ JANABY, Mohamad Ghazi. *The Legal Regime ...*, s. 210.

¹⁰⁶ Návrh případné Úmluvy ... Část V.

s ohledem na společenskou prospěšnost, případně minimalizaci neprospěšnosti tam, kde se jí nelze vyhnout. Vzhledem k neustále rostoucímu významu mezinárodních společností a sblížení trhů po celém světě narůstá tato forma odpovědnosti na významu. Společenská odpovědnost firem může spočívat například v přístupu společnosti k životnímu prostředí, ke svým zaměstnancům, k lidem využívajícím jejich služby nebo lidem, kteří jsou těmito službami zasaženi.¹⁰⁷

Jako příklad dokumentu s mezinárodním významem, který se společenskou odpovědností firem zabývá, mohou být „Guiding Principles on Business and Human Rights“, které roku 2011 schválila Rada OSN pro lidská práva.¹⁰⁸ V roce 2015 se k nim přihlásila i Evropská Unie v Akčním plánu EU pro lidská práva a demokracii.¹⁰⁹ Tyto zásady se věnují úloze států a soukromých společností při zajišťování odpovědného a prospěšného provozování mezinárodních firem.

Dále Rada OSN pro lidská práva pracuje na závazném dokumentu, týkajícím se dodržování lidských práv ze strany nadnárodních společností. Nejnovějším vývojem kolem něj je vytvoření třetího přepracovaného návrhu dokumentu v roce 2021, který slouží jako podklad pro další vyjednávání.¹¹⁰

V současnosti není zmiňována společenská odpovědnost týkající se přímo SVS, nicméně i obecná společenská odpovědnost se SVS nepochybně týká, jak přímo, tak nepřímo skrze požadavky klientů.

5.3.1.1. Dobrovolné zásady bezpečnosti a lidských práv

Příkladem snahy o zajištění neformální odpovědnosti SVS skrze společenskou odpovědnost a jejich smluvní partnery jsou Dobrovolné zásady bezpečnosti a lidských práv.¹¹¹ Tyto nejsou mezinárodní smlouvou, ale společnou snahou neziskového sektoru, soukromých těžebních a energetických společností, států a dalších zúčastněných stran o zabezpečení dodržování lidských práv ze strany SVS, a to pomocí vypracování základních principů, kterými se mají výše zmíněné společnosti řídit při jednání o službách SVS a které mají být

¹⁰⁷ KINSEY, Christopher. In: ALEXANDRA, Andrew, BAKER, Deane-Peter, CARAPINI, Marina a kol. *Private Military and Security Companies*. Londýn: Routledge, 2008, s. 71-72.

¹⁰⁸ Rada OSN pro lidská práva, *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework*, [online], 2011, Dostupné z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/121/90/PDF/G1112190.pdf?OpenElement>

¹⁰⁹ Rada Evropské unie, *Akční plán EU pro lidská práva a demokracii (2015-2019)*, [online]. Brusel. Generální sekretariát Rady, 2015. Bod 18. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2860/1598>

¹¹⁰ Třetí přepracovaný návrh právně závazného dokumentu o podnikání a lidských právech, 2021. Dostupné z: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/HRCouncil/WGTransCorp/Session6/LBI3rdDR_AFT.pdf

¹¹¹ V anglickém originále "Voluntary Principles on Security and Human Rights".

implementovány do činnosti SVS. Zahrnují například důkladné zhodnocení rizik, dbání na otázku lidských práv při uzavírání smluv, monitorování a ohlašování zjištěných porušení lidských práv nebo trvání na důkladném prošetření nahlášených porušení.¹¹²

Krom samotných principů vznikla v roce 2000 také navazující organizace¹¹³, která sdružuje státy, společnosti a neziskové organizace. Pomocí spolupráce těchto tří a díky společné snaze na zohlednění vypracovaných principů při svých rolích v procesu, má dojít k dosažení vyšší míry ochrany lidských práv při zajišťování bezpečnosti. Účelem organizace je sdílení osvědčených postupů a podpora implementace zásad. V současné době má vládní pilíř organizace deset členů, mezi které patří mimo jiné Spojené státy, Spojené království a Švýcarsko.¹¹⁴

5.3.2. Seberegulace a certifikace

Seberegulace je často vyzdvihovaným a potenciálně účinným nástrojem, jakým lze SVS vést k implementaci principů mezinárodního humanitárního práva a lidských práv. Může jít jak o snahy o seberegulaci společností napříč státy, tak o seberegulaci na úrovni jednotlivých států, například vedenou požadavky států na kvalitu služeb poskytovaných ze strany SVS. Jako jednu z nejvýznamnějších iniciativ směřujících k seberegulaci lze jednoznačně označit Asociaci mezinárodního kodexu chování pro poskytovatele soukromých vojenských služeb.¹¹⁵ Právě členství v této Asociaci a dodržování jejich zásad může mít na SVS velmi reálné dopady.

5.3.2.1. Mezinárodní kodex chování pro poskytovatele soukromých vojenských služeb

Mezinárodní kodex chování pro poskytovatele soukromých vojenských služeb (dále jen “Kodex”) je dokument z roku 2010, navazující na Dokument z Montreux¹¹⁶, který směřuje k zapojení samotných SVS do snah o vytvoření regulačního rámce. Tohoto se snaží docílit pomocí sepsání kodexu chování, kterým se přistoupivší SVS řídí při výkonu své činnosti. Participující SVS tak projevují vůli respektovat mezinárodní právo a lidská práva, vyvarovat

¹¹² *The Voluntary Principles on Security and Human Rights*. [online] Dostupné z: <https://www.voluntaryprinciples.org/wp-content/uploads/2021/11/Voluntary-Principles-on-Security-and-Human-Rights-english-2.pdf>

¹¹³ V anglickém originále nazvaná “The Voluntary Principles Initiative”.

¹¹⁴ Seznam participujících států, společností a organizací dostupný zde: <https://www.voluntaryprinciples.org/about/>

¹¹⁵ V anglickém originále “International Code of Conduct Association”.

¹¹⁶ International Code of Conduct Association, *International Code of Conduct for Private Security Providers* [online]. Švýcarsko, 2021. Bod 3. Dostupné z: https://icoca.ch/wp-content/uploads/2022/01/INTERNATIONAL-CODE-OF-CONDUCT_Amended_2021.pdf

se některým činnostem a zavést postupy, které mají vést k vyšší kvalitě poskytovaných služeb a většímu ohledu na všechny zapojené osoby.¹¹⁷

Postupy, které mohou sloužit k dosažení cílů stanovených v Kodexu, mohou být například dostatečný screening a požadavky na personál¹¹⁸ nebo vytvoření postupů pro hlášení porušení Kodexu.¹¹⁹ Kodex také upravuje činnosti, které mohou SVS vykonávat a způsob, jakým je mohou vykonávat. Věnuje se použití síly nebo zákazu použití střelných zbraní, s výjimkou sebeobrany.¹²⁰ Kodex také stanoví podmínky, které musejí být naplněny, aby SVS mohly vykonávat některé činnosti.¹²¹

Kodex je významným krokem na poli regulace a kontroly SVS, ačkoli je v něm zmíněna skutečnost, že nevytváří nové právní povinnosti pro signatáře a nejedná se o mezinárodní právo nebo o závazný mezinárodní dokument.¹²² Porušování Kodexu nebo neúčast na něm přesto může mít pro SVS významný negativní dopad. Například v tom, že bude vyloučena ze zakázek vypsaných organizacemi a orgány, které přidružení ke kodexu vyžadují. Mezi tyto patří například Organizace spojených národů nebo Ministerstvo zahraničí Spojených států amerických.¹²³

V návaznosti na Dokument z Montreux vznikla ve spojení s Kodexem také Asociace mezinárodního kodexu chování pro poskytovatele soukromých vojenských služeb, směřující k zavedení řídicích a kontrolních mechanismů ve vztahu k činnosti SVS, účastnících se na Kodexu. Funguje od roku 2013.¹²⁴ Mezi hlavní oblasti činnosti asociace ve vztahu k SVS patří certifikace, monitoring a vyhodnocování stížností.¹²⁵

Závěr

Prostor pro vyvozování odpovědnosti SVS, jakožto soukromých společností, za mezinárodně protiprávní jednání je přítomen, nicméně vzhledem k současnému pojetí mezinárodně právní subjektivity to nebude na poli mezinárodního práva veřejného, ale způsoby, které více odpovídají charakteru SVS jako právnických osob. To zahrnuje jak

¹¹⁷ International Code of Conduct Association, *International Code of Conduct* Bod 4.

¹¹⁸ Tamtéž, Kapitola G.

¹¹⁹ Tamtéž, Body 66-68.

¹²⁰ Tamtéž, Body 30-32.

¹²¹ Tamtéž, Bod 33.

¹²² DEWINTER-SCHMITT, Rebecca. In: TORROJA, Helena a kol. *Public International Law and Human Rights Violations by Private Military and Security Companies*. Cham: Springer International Publishing, 2017, s. 115.

¹²³ Tamtéž, s. 114.

¹²⁴ Tamtéž, s. 116.

¹²⁵ International Code of Conduct Association, *Articles of Association* [online]. Body 11,12,13. Dostupné z: <https://icoca.ch/wp-content/uploads/2020/10/ICoCA-Articles-of-Association.pdf>

zmíněnou vnitrostátní veřejnoprávní odpovědnost, tak další formy odpovědnosti, typické pro jiné soukromé společnosti, jako například skrze certifikaci nebo smluvní odpovědnost klientům.

Odpovědnost daná pouze skrze soukromoprávní cesty je však problematická, například proto, že SVS se od ostatních společností výrazně liší ve vztahu k zásahům do práv osob. Zejména výrazný je tento problém u zásahu do lidských práv. Zatímco společnosti poskytující zboží a služby běžného charakteru do lidských práv zasahují zpravidla pouze sekundárně, mnoho činností SVS z povahy poskytovaných služeb zásahy do lidských práv zahrnuje a nese s sebou vysoké riziko jejich porušení.

Vývoj je viditelný v Dokumentu z Montreux, který sice není mezinárodní smlouvou stanovující nové závazky pro SVS nebo státy, nicméně skrze připomenutí stávajících závazků a poměrně úspěšné snahy o definiční vymezení pojmů může sloužit jako výchozí bod pro další úpravu.

Velkým krokem v této oblasti je i Návrh případné Úmluvy o soukromých vojenských a bezpečnostních společnostech z roku 2011, který sice čelí překážkám v přijetí, nicméně samotné jednání o něm a jeho existence ukazují na povědomí mezinárodního společenství o problému regulace SVS. Přijetí navrhované Úmluvy by znamenalo pokrok v přímé odpovědnosti SVS na poli vnitrostátního práva, zakotvený v mezinárodním právu veřejném a vyplnění mezer v odpovědnosti v případě protiprávního jednání. Také vytvoření mezinárodního orgánu dohledu by znamenalo posun k větší transparentnosti, která je prozatím zajišťována pouze okrajově.

Výše zmíněné dokumenty také ukazují na neshody v rámci mezinárodního společenství ohledně povahy úpravy. Zatímco Dokument z Montreux, který je mimo jiné přijímán i několika významnými najímateli SVS, kteří na jeho znění měli značný vliv, má povahu soft law, tak Návrh, který směřuje spíše k hard law povaze se stanovením nových povinností, byl právě těmito státy blokován. V současnosti tedy převládá trend soft law úpravy oproti přísnějším formám regulace.

6. Odpovědnost států a mezinárodních organizací

Další oblastí, které je třeba se věnovat při posuzování odpovědnosti za jednání SVS v mezinárodním právu, je odpovědnost států a mezinárodních organizací, jakožto subjektů mezinárodního práva veřejného. Vzhledem k převážnému použití SVS ze strany těchto subjektů a v rámci konfliktů, ať už pro podpůrné role nebo pro role, které se do konfliktu přímo zapojují, vyvstává otázka o přičitatelnosti takového jednání státu nebo MO a následně vzniklé odpovědnosti a o dosažitelnosti nápravy za protiprávní jednání.

6.1. Odpovědnost států

6.1.1. Subjektivita a odpovědnost

Mezinárodně právní subjektivitou rozumíme schopnost subjektu nabývat práva a povinnosti a způsobilost k právnímu jednání v rámci daného právního řádu.¹²⁶ Subjektivita států je jedním ze základních předpokladů existence systému mezinárodního práva. Lze tedy bezpečně předpokládat, že stát disponuje mezinárodně právní subjektivitou.

Aby došlo ke vzniku odpovědnosti těchto subjektů, musí jim být jednání přičitatelné.¹²⁷ Subjekt, který je za toto jednání odpovědný, je povinen sjednat nápravu. Náprava může spočívat v restituci, tedy obnovení v předešlý stav, v kompenzaci, tedy zpravidla finanční kompenzaci způsobené újmy, nebo v satisfakci, například formou omluvy.¹²⁸

6.1.2. Přičitatelnost

Pro posouzení přičitatelnosti jednání státu může posloužit Návrh článků o odpovědnosti státu za mezinárodně protiprávní chování z roku 2001, který sice nebyl dosud přijat jako závazný dokument mezinárodního práva, nicméně do velké míry reflektuje obyčejové právo.¹²⁹

Nejjednodušší k posouzení přičitatelnosti je situace, kdy budou SVS a kontraktoři inkorporováni do ozbrojených složek a budou tak jednat jako orgán státu, případně nebudou přímo inkorporováni do ozbrojených složek, ale budou zmocněni vykonávat autoritu státu a fakticky tak jako jeho orgán vystupovat. Zahrnutí entit odlišných od států je reakcí na stupňující se delegaci a privatizaci státních funkcí. Těmito entitami se rozumí entity odlišné od státu, které

¹²⁶ ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 33.

¹²⁷ Návrh článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování z roku 2001. Článek 1,2. Dostupné z: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf

¹²⁸ Tamtéž, Článek 34,35,36,37.

¹²⁹ ORTEGA, Elena Laura Álvarez, The attribution of international responsibility to a State for conduct of private individuals within the territory of another State. *InDret* [online]. 2015. s. 2-4. Dostupné z: https://indret.com/wp-content/themes/indret/pdf/1116_es.pdf

jsou zmocněny vykonávat prvky státní autority. Nepochybně je tedy možné zahrnout SVS a jejich kontraktory, kteří budou touto autoritou nadáni.¹³⁰ V tomto případě bude nejjednodušší jednání státu přičíst z důvodu, že takto zmocněné osoby jednají jako orgán státu, jeho jménem a pod jeho kontrolou a bude za jejich jednání v zásadě odpovědný.¹³¹ To se týká i případů, kdy při výkonu této funkce dojde k překročení pravomoci nebo jednání v rozporu s instrukcemi.¹³²

Problém nastane v situaci, kdy budou zmocněné osoby vystupovat jako soukromé osoby, případně budou vykonávat činnost, která se nedá považovat za výkon státní funkce.¹³³ Například v případech, kdy kontraktoři fungují jako ostraha civilních objektů nebo osobní ochranka, je možné usuzovat, že nejde o výkon státní funkce a odpovědnost státu tak nelze bez dalšího vyvozovat tak, jak by tomu bylo u ozbrojených sil¹³⁴, ale je nutné posoudit, do jaké míry stát vykonává kontrolu.¹³⁵ Tento dvojí přístup je vzhledem k jejich častému působení mimo státní struktury potenciálně nebezpečným způsobem, jakým státy mohou těžit z právní nejistoty a vyhýbat se odpovědnosti za nekalé praktiky v ozbrojených konfliktech. V situaci, kdy dojde k porušení instrukcí, pak bude posouzení odpovědnosti opět závislé na míře kontroly, kterou stát v konkrétním případě vykonával. Situace bude o to komplikovanější, že samotné porušení instrukcí ukazuje na sníženou kontrolu ze strany státu. Může tak nastat situace, kdy budou SVS a kontraktoři nevystupující jako orgán státu jednat v rozporu s instrukcemi, dopustí se protiprávního jednání a odpovědnost státu nebude možné vyvodit pro nedostatek kontroly nad jejich jednáním.¹³⁶

Pro posouzení kontroly státu mohou posloužit pojmy a postupy používané v judikatuře mezinárodních soudů v případech, kdy bylo třeba zabývat se právě mírou kontroly při posuzování přičitatelnosti jednání.

6.1.2.1. Efektivní kontrola

Prvním takovým případem bude případ *Nikaragua v USA*. Ten se týkal žaloby Nikaragui, která se před Mezinárodním soudním dvorem domáhala stanovení odpovědnosti Spojených států za porušení mezinárodního práva na jejím území. Spojené státy měly mimo

¹³⁰ Návrh článků o odpovědnosti států ..., komentované znění. Odst. 1,2 komentáře k čl.5.

¹³¹ Tamtéž, Článek 4,5.

¹³² BOSCH, Shannon. Private security contractors and state responsibility: are states exempt from responsibility for violations of humanitarian law perpetrated by private security contractors?. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa* [online]. 2008, roč. 41, č. 3, s. 375-376. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23253191>

¹³³ BOSCH, Shannon. Private security contractors and state responsibility... s. 375.

¹³⁴ Tamtéž, s. 374-375.

¹³⁵ Tamtéž, s. 376-377.

¹³⁶ Tamtéž, s. 377.

jiné porušit mezinárodní právo financováním, organizováním a další podporou skupiny rebelů, tzv. “contras”. Soud rozhodl ve prospěch Nikaragui, nicméně v případech, kde Nikaragua tvrdila odpovědnost Spojených států za jednání rebelů, došel k závěru, že nebylo dosaženo potřebné míry kontroly.¹³⁷

Ve svém rozhodnutí soud vysvětluje, že nešlo o dostatečnou míru kontroly, aby mohla být tato skupina považována za de facto orgán Spojených států. Taková míra by zahrnovala úplnou kontrolu nad činností skupiny, zatímco Spojené státy kontrolovaly contras jen do míry jejich závislosti na poskytované pomoci.¹³⁸ Míru kontroly, která by byla ze strany státu potřeba, aby mu bylo přičitatelné relevantní jednání, soud označil za “efektivní kontrolu”.¹³⁹ Závislost této ozbrojené skupiny a její relativní poslušnost rozkazům ze strany Spojených států tedy dle soudu automaticky nezakládá odpovědnost Spojených států za jednání této skupiny. Nebyla totiž prokázána souvislost mezi kontrolou Spojených států a jednotlivým protiprávním jednáním contras.¹⁴⁰

Požadavek efektivní kontroly je tedy poměrně přísný a ve vztahu k jednání SVS by vyžadoval přímou kontrolu státu nebo MO nad daným činem. Taková situace je nepochybně možná, nicméně vzhledem k funkční nezávislosti SVS na státu je možné předpokládat, že většina dílčích rozhodnutí směřujících ke splnění vytyčeného cíle bude přijata v rámci organizační struktury společnosti a při striktní aplikaci požadavku efektivní kontroly by zůstala nepřičitatelná. Je tedy třeba přihlídnout i k dalším možnostem přičitatelnosti, které by tuto zákonnou skulinu uzavřely.

6.1.2.2. Celková kontrola

Druhým případem je notoricky známý případ *Tadić*, týkající se individuální trestní odpovědnosti za zločiny spáchané Duško Tadićem během války v Jugoslávii. Během řízení vyvstala otázka jurisdikce Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii, přičemž bylo ze strany obhajoby argumentováno, že nešlo o mezinárodní konflikt. Soud tedy musel usoudit, zda je jednání osob přičitatelné státu, čímž by se z něj stala jedna ze stran mezinárodního ozbrojeného konfliktu.

Zde bylo odvolacím soudem Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii usouzeno, že jednání státu přičitatelné je, nicméně použití “efektivní kontroly” není adekvátní,

¹³⁷ ORTEGA, Elena Laura Álvarez, *The attribution of international responsibility to a State ...*, s. 7-8.

¹³⁸ Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 27. června 1986, Některé vojenské a polovojenské činnosti v Nikaragui a proti ní, bod 109.

¹³⁹ Tamtéž, bod 115.

¹⁴⁰ ORTEGA, Elena Laura Álvarez, *The attribution of international responsibility to a State ...*, s. 10-11.

neboť na rozdíl od případu *Nikaragua*, zde šlo o organizovanou vojenskou skupinu a kontrola, kterou stát musel nad situací vykonávat, aby došlo k naplnění jeho vůle, byla proto rozdílná. Vzhledem k tomuto faktu se posouzení v případě *Tadić* týká kontroly vykonávané nad operací, nikoli kontroly ve vztahu k jednotlivým porušením mezinárodního práva.¹⁴¹ Míra této kontroly je označována jako “celková kontrola”¹⁴². Tato kontrola se nutně netýká například vyzbrojování nebo výcviku jednotek, ale zahrnuje obecnější kontrolu nad situací a činností organizované skupiny, zahrnující například organizaci nebo plánování operací, která však nemusí dosahovat úrovně udělení konkrétních rozkazů.¹⁴³

Celková kontrola se jeví jako vhodnější varianta pro posouzení přičitatelnost za jednání SVS a jejich kontraktorů. Je nepochybné, že v případech, kdy státy nebo MO podnikají vojenskou operaci, mají kontrolu nad její organizací, která se projevuje například skutečností, že SVS najmou pro výkon určité činnosti, kterou v rámci operace považují za potřebnou. V případě, kdy by SVS při takové činnosti porušily mezinárodní právo, mohlo by jít o jednání přičitatelné státu nebo MO.¹⁴⁴ Není tak vyžadována přímá kontrola nad konkrétním činem. V opačném případě by mohlo vzniknout nebezpečné vakuum, které by mohlo být využito státy nebo MO k vyhýbání se odpovědnosti využitím služeb SVS za současného nenaplnění striktních a neflexibilních požadavků efektivní kontroly.¹⁴⁵

6.2. Odpovědnost mezinárodních organizací

6.2.1. Subjektivita

Dle dřívějších pojetí mezinárodního práva připadala subjektivita, tedy schopnost vstupovat do právních vztahů v rámci mezinárodního práva, pouze státům. Toto pojetí se postupně vyvíjelo a v současné době již převládá názor, že i mezinárodní mezivládní organizace v zásadě jsou subjektem mezinárodního práva.¹⁴⁶ Jako takové mohou nést odpovědnost za své jednání a jednání, které je jim přičitatelné.

¹⁴¹ BUCHAN Russell, JONES, Henry, WHITE, Nigel D. The Externalisation of Peacekeeping: Policy, Responsibility, and Accountability. *Journal of International Peacekeeping* [online]. 2011, roč. 15, č. 3-4, s. 297. Dostupné z: <https://doi.org/10.1163/187541111X572692>

¹⁴² V anglickém originále “overall control”.

¹⁴³ Rozsudek Mezinárodního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 15. července 1999, *Prosecutor v Tadić, sp. zn IT-94-I-A*, bod 137.

¹⁴⁴ BUCHAN Russell, JONES, Henry, WHITE, Nigel D. The Externalisation of Peacekeeping..., s. 297.

¹⁴⁵ ORTEGA, Elena Laura Álvarez, The attribution of international responsibility to a State ..., s. 23-24.

¹⁴⁶ ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*, s. 54-56.

Je důležité upozornit, že jde o mezinárodní mezivládní organizace.¹⁴⁷ Na rozdíl od nevládních organizací, které zpravidla nevznikají mezinárodní smlouvou jako nový subjekt mezinárodního práva a jsou “mezinárodní” například pouze teritoriem svého působení.

6.2.2. Přičitatelnost a kontrola

V případě mezinárodních organizací se pohled na odpovědnost, která plyne z jejich jednání, může lišit od případů, kdy se jedná o stát. OSN se již odpovědnosti MO za mezinárodně protiprávní jednání věnuje v dokumentu Návrh článků o odpovědnosti mezinárodních organizací za mezinárodně protiprávní chování z roku 2011, ve kterém se inspirované Návrhem článků o odpovědnosti státu za mezinárodně protiprávní chování z roku 2001.¹⁴⁸ V případě, kdy by SVS jednaly jménem MO, jako její orgán, je vyvození odpovědnosti opět snazší. Naopak v případech, kdy by situace nebyla takto jednoznačná, je opět třeba posoudit míru kontroly MO.¹⁴⁹

MO využívají k plnění vojenských úkolů zpravidla vojska jejich členských států. Nedisponují totiž vlastními ozbrojenými složkami a zpravidla ani strukturou organizace a velení, tak, jako státy. Je tedy složité jim odpovědnost přisuzovat stejným způsobem, jako státům, které se mohou dopustit porušení mezinárodního práva přímo prostřednictvím svých ozbrojených sil. V Návrhu článků o odpovědnosti mezinárodních organizací za mezinárodně protiprávní chování se mimo jiné nachází ustanovení věnující se přičitatelnosti právě v těchto případech, které stanoví, že jednání orgánu, který byl MO dán k dispozici státem nebo jinou MO, se považuje za přičitatelné v případě, kdy MO vykonává efektivní kontrolu nad tímto orgánem.¹⁵⁰ Přičitatelnost tedy bude, dle Návrhu článků, založena na “(...) *faktické kontrole vykonávané nad konkrétním jednáním orgánu, poskytnutému k dispozici mezinárodní organizaci.*”¹⁵¹ Může ale nastat problém s určením, kdo v konkrétním případě vykonával potřebnou míru kontroly nad danou jednotkou a jednáním, jestli stát, MO nebo někdo jiný a kdo tedy bude za její jednání odpovídat.¹⁵² Právě z tohoto důvodu je za účelem určení odpovědnosti MO klíčové posoudit míru kontroly, kterou MO vykonává nad ozbrojenými silami a nad operací.

¹⁴⁷ WHITE, Nigel D., MACLEOD, Sorcha. EU Operations and Private Military Contractors..., s. 970.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 971.

¹⁴⁹ BUCHAN Russell, JONES, Henry, WHITE, Nigel D. The Externalisation of Peacekeeping..., s. 294.

¹⁵⁰ Návrh článků o odpovědnosti mezinárodních organizací za mezinárodně protiprávní chování z roku 2011, komentované znění. Článek 7. Dostupné z:

https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_11_2011.pdf

¹⁵¹ Návrh článků o odpovědnosti mezinárodních organizací ..., Odst. 4 komentáře k čl.7.

¹⁵² WHITE, Nigel D., MACLEOD, Sorcha. EU Operations and Private Military Contractors..., s. 973.

Je sice fakt, že pro státy je dosažení vyšší míry kontroly jednodušší, hlavně proto, že i při přenechání ozbrojených složek k dispozici MO si ponechávají značnou míru kontroly a zpravidla disponují vlastním vojskem a aparátem, který slouží k jeho řízení a kontrole, nicméně to neznamená, že by dosažení potřebné míry kontroly bylo pro MO vyloučené. V zásadě se tedy bude při posouzení kontroly ze strany MO a vyvozování odpovědnosti opět postupovat s přihlédnutím ke specifikům jednotlivých případů, úkolům a fungování MO.¹⁵³

Co se týče celkové kontroly nad operací, tak neexistuje překážka, proč by ji MO nemohla vykonávat a na jejím základě být odpovědná za protiprávní jednání. Naopak užití této míry kontroly bude vzhledem k fungování MO snazší. Lze předpokládat, že MO, podobně jako stát, vykonává celkovou kontrolu nad vojenskou operací, nad jejími cíli a průběhem. Za účelem naplnění těchto cílů nemusí MO využívat pouze ozbrojené složky států, ale může najmout právě SVS. Lze tedy předpokládat, že jejich jednání by bylo MO přičitatelné naplněním míry kontroly užití v případě *Tadić*.¹⁵⁴

Mírou kontroly a přičitatelností jednání mezinárodními organizacím se dotkl také Evropský soud pro lidská práva. Například v případě *Bahrami a Brahami proti Francii*, kdy rozhodl o nepřipustnosti žaloby proti Francii z důvodu nedostatku pasivní legitimace. Případ se týkal úmrtí a zranění chlapců poté, co našli nevybuchlou municí z války v Kosovu. Soud došel k závěru, že odpovědným subjektem v tomto případě bude OSN, nikoli Francie, protože odminování oblasti byla pověřena právě OSN v rámci své mise v Kosovu, ačkoliv mělo být prováděno za pomoci francouzských vojáků. OSN tedy měla kontrolu nad operací, tedy opomenutí jednotek jí svěřených za účelem odminování oblasti je jí, dle ESLP, přičitatelné.¹⁵⁵

6.2.3. Imunita MO

Domáhání se odpovědnosti MO za přičitatelné mezinárodně protiprávní jednání může být zkomplikováno imunitami, které se na řadu mezinárodních organizací vztahují.¹⁵⁶

Například v případě OSN existuje imunita v případech souvisejících s výkonem jejich funkcí, která se v praxi rovná téměř absolutní imunitě. V případě odpovědnosti OSN za jednání SVS, nasazených k plnění úkolů při mírových misích, to znamená téměř jistě imunitu této organizace, co se týče dovolávání se mezinárodněprávní odpovědnosti.¹⁵⁷

¹⁵³ BUCHAN Russell, JONES, Henry, WHITE, Nigel D. *The Externalisation of Peacekeeping...*, s. 293-294.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 297.

¹⁵⁵ ORTEGA, Elena Laura Álvarez, *The attribution of international responsibility to a State ...*, s. 30-33.

¹⁵⁶ BUCHAN Russell, JONES, Henry, WHITE, Nigel D. *The Externalisation of Peacekeeping...*, s. 300-301.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 300-301.

Závěr

Odpovědnost států a mezinárodních organizací za jim přiřítelné jednání není způsobem vyvozování přímé odpovědnosti SVS za protiprávní jednání, přesto jde o již dlouhou dobu zavedený způsob vyvozování odpovědnosti, který je aplikovatelný na situace, kde se SVS najaté státy nebo MO dopustí protiprávního jednání. Jednoznačně jde také o jednu z oblastí, kterým je třeba se věnovat při tvorbě komplexního mezinárodně právního regulačního rámce využití SVS.

S ohledem na míru dosažené kontroly a přiřítelnost jednání státu nebo MO lze vyvodit jejich odpovědnost za porušení mezinárodního práva veřejného a domáhat se, za splnění dalších podmínek, nápravy.

Vývoj v této oblasti je pomalý a neexistuje žádná závazná mezinárodní smlouva týkající se přímo SVS a odpovědnosti států. Odpovědnost států za SVS je však zmíněna v Návrhu případné Úmluvy o soukromých vojenských a bezpečnostních společnostech a výrazný krok lze také opět spatřovat v Dokumentu z Montreux, který, ačkoli není závaznou mezinárodní normou a slouží spíše jako pomocný dokument, ukazuje na snahu mezinárodního společenství se problematice věnovat.

7. Odpovědnost jednotlivců

Neméně důležitou cestou pro vyvození odpovědnosti za mezinárodně protiprávní jednání je skrze odpovědnost fyzických osob, tedy jednotlivých kontraktorů. Půjde zejména o trestní odpovědnost, a to jak na vnitrostátní, tak na mezinárodní úrovni. Nicméně ani tato možnost nebude bez problémů, jak ukazuje historická zkušenost.

7.1. Odpovědnost v mezinárodním právu

V současnosti v mezinárodním humanitárním právu neexistuje způsob, jak postavit za trestné činy před soud SVS jako právnické osoby, stíhání jednotlivých kontraktorů je ale možné v systému mezinárodního práva trestního. Mezinárodní trestní právo slouží k vynucování dodržování mezinárodního humanitárního práva ze strany jednotlivců, a to bez ohledu na jejich status, tedy jak civilních osob, tak komбатantů.¹⁵⁸ K jeho uplatňování slouží primárně vnitrostátní soudy, pouze v případech, kdy tyto neprojevují dostatečnou snahu po vyšetření mezinárodních zločinů nebo v případech, kdy nejsou schopny tyto činy samy stíhat¹⁵⁹, může být domnělé porušení mezinárodního práva, za splnění dalších podmínek, projednáno u Mezinárodního trestního soudu. Kontraktoři tak mohou být stíháni za porušení mezinárodního práva. V úvahu připadá také stíhání za pomoc nebo vedení k takovému porušení, případně také stíhání nadřízeného.¹⁶⁰

K tomu, aby mohlo dojít k projednání konkrétního případu před Mezinárodním trestním soudem, musí být splněna řada podmínek, čímž se výrazně komplikuje užití tohoto nástroje v situacích, kdy ze strany jednotlivých států není vůle zajistit trestní stíhání jednotlivých osob za spáchané trestné činy. První podmínkou je naplnění skutkových okolností a závažnost činu, která by opravňovala jeho projednání.¹⁶¹ Další, již zmíněnou podmínkou, je nedostatečná snaha nebo neschopnost ze strany vnitrostátních orgánů k vyšetření okolností a potrestání pachatelů domnělých trestných činů.¹⁶² Neméně významnou podmínkou, která již výrazně komplikuje proces stíhání některých jednotlivců, je signatářství Římského statutu ze strany státu, kterého je pachatel občanem a státu, na jehož území se domnělé protiprávní jednání mělo odehrát,

¹⁵⁸ LIU, Hin-Yan. Leashing the Corporate Dogs of War: The Legal Implications of Modern Private Military Company. *Journal of Conflict & Security Law* [online], 2010, roč. 15, č. 1, s. 160, Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26294683>.

¹⁵⁹ Římský statut Mezinárodního trestního soudu. Článek 1, článek 17. Dostupné z: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>

¹⁶⁰ LEHNARD, Chia. Individual Liability of Private Military personnel under International Criminal Law. *The European Journal of International Law* [online], 2008, roč. 19, č. 5, s. 1022, Dostupné z: <http://www.ejil.org/pdfs/19/5/1695.pdf>.

¹⁶¹ Římský statut Mezinárodního trestního soudu. Článek 17, odst. 1, písm. d.

¹⁶² Tamtéž. Článek 17.

případně přijetí jurisdikce soudu.¹⁶³ To se může ukázat jako hlavní překážka v případech týkajících se kontraktorů například ze Spojených států nebo Ruska, které Římský statut podepsaly, nicméně později vyjádřily úmysl nestát se jeho smluvními stranami. Další možností, kdy by Mezinárodní trestní soud mohl jednat, je v případech, kdy by byl pověřen Radou bezpečnosti OSN.¹⁶⁴ Tato možnost ovšem není pravděpodobná také vzhledem k tomu, že některé státy, které SVS využívají, jsou také velmocemi patřícími mezi stálé členy Rady bezpečnosti. Jmenovitě například právě Spojené státy a Rusko.

7.1.1. Odpovědnost nadřízeného

Krom stíhání samotného pachatele nebo spolupachatele trestného činu existují i další možnosti, jak trestat protiprávní jednání SVS. Ačkoli není možné stíhat SVS jako takové, je teoreticky možné částečně postihnout části jejich organizační struktury, skrze odpovědnost nadřízeného.¹⁶⁵ Půjde ovšem o řešení, které stanoví odlišné podmínky pro ozbrojené složky a soukromé společnosti. Vzhledem k systému mezinárodního trestního práva bude posuzování trestní odpovědnosti SVS jako soukromých osob odlišné a v mnoha ohledech náročnější, než by tomu bylo v případě příslušníka ozbrojených sil daného státu.¹⁶⁶ Právě kvůli tomuto dělení mohou vyvstat problémy s nedostatečnou mírou odpovědnosti kontraktorů u SVS, které naplní činnosti a hierarchickou strukturou SVS častokrát kopírují ozbrojené složky státu, ale jsou stále soukromými společnostmi.¹⁶⁷

Základní překážkou bude určení přítomnosti organizační struktury a vztahu nadřízenosti a podřízenosti. K naplnění těchto předpokladů je vyžadována faktická materiální kontrola nad podřízenými.¹⁶⁸ Tento požadavek je za obvyklého fungování přítomen u ozbrojených sil z povahy jejich organizace, kdežto u soukromých společností může být složitější jej prokázat. V případě SVS je možné usuzovat, že podmínka faktické kontroly může být naplněna vzhledem k povaze jejich činnosti a s tím spojenými požadavky na disciplínu, personál převážně tvořený bývalými příslušníky ozbrojených sil a organizační strukturu častokrát inspirovanou profesionálními armádami.¹⁶⁹ Je však třeba přihlídnout ke specifickým jednotlivých případů.

¹⁶³ Tamtéž. Článek 12.

¹⁶⁴ Římský statut Mezinárodního trestního soudu. Článek 13, písm b.

¹⁶⁵ LEHNARD, Chia. Individual Liability of Private Military personnel ..., s. 1024-1025.

¹⁶⁶ LIU, Hin-Yan. Leashing the Corporate Dogs of War..., s. 161.

¹⁶⁷ LEHNARD, Chia. Individual Liability of Private Military personnel ..., s. 1026.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 1026-1027.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 1026-1027.

Další možnou překážkou pro určení odpovědnosti nadřízeného bude naplnění vyžadované míry zavinění. V případě ozbrojených sil státu postačuje, že nadřízený mohl a měl vědět o trestní činnosti podřízených, zatímco v případě soukromých společností, s výjimkou situací, kde je vztah nadřízeného s podřízeným obdobný ozbrojeným složkám, je vyžadováno, aby tyto informace nadřízený alespoň vědomě přehlížel.¹⁷⁰ Tento rozdíl může odůvodněn například skutečností, že míra kontroly a schopnosti vynucovat disciplínu je z povahy ozbrojených sil vyšší než u standartních soukromých společností. Také potenciál k porušení mezinárodního práva veřejného je u ozbrojených sil zpravidla vyšší a je tedy na místě dbát v tomto směru větší opatrnosti u jednání podřízených.

V zásadě je tedy v lepším případě přidán další krok k prokázání viny nadřízených, spočívající v posouzení podobnosti organizace SVS a organizace ozbrojených složek. V horším případě se výrazně zpřísňuje požadavek na prokázání zavinění a nebude tak stačit fakt, že velení zanedbávalo informovanost o potenciálním spáchání mezinárodního trestného činu, ale bude třeba prokázat úmysl velení vztahující se k tomuto konání nebo opomenutí.¹⁷¹

7.1.2. Mezinárodní smlouvy cílící na jednotlivce

Návrh případné Úmluvy o soukromých vojenských a bezpečnostních společnostech zmiňuje povinnost domovských států přijmout legislativní prostředky k zajištění odpovědnosti kontraktorů a mimo jiné také vymezuje povinnost zakotvit trestněprávní odpovědnost SVS jako právnických osob.¹⁷² Pokud by požadavkům bylo univerzálně vyhověno, šlo by o významný krok k rozšíření odpovědnosti nejen těchto společností, ale i jednotlivých kontraktorů.

Podobnou cestou jako Návrh případné Úmluvy o soukromých vojenských a bezpečnostních společnostech se vydala také řada mezinárodních smluv postihujících žoldněřství, které neupravují odpovědnost SVS jako společností, ani jednotlivců na úrovni mezinárodního trestního práva, ale směřují k zákazu a kriminalizaci žoldněřství na vnitrostátní úrovni.

Definice žoldněřů v těchto smlouvách často odráží výše rozebíranou definici žoldněře standartně užívanou v mezinárodním humanitárním právu i s jejími úskalími, nicméně v některých případech v ní činí drobné změny, které by teoreticky mohly mít za následek zařazení kontraktorů do tohoto vymezení a vznik trestněprávní odpovědnosti na vnitrostátní úrovni.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 1028-1029.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 1029-1030.

¹⁷² Návrh případné Úmluvy Článek 20.

Jedno z takových vymezení najdeme v Mezinárodní úmluvě proti získávání, používání, financování a výcviku žoldníků z roku 1989. Definice obsažená v této Úmluvě je z hlediska základních znaků žoldníře velmi podobná vymezení nacházejícímu se v Protokolu I, ale na rozdíl od něj poměrně významně rozšiřuje okruh osob, které budou za žoldníře považovány. Úmluva například zahrnuje mezi žoldníře i osoby, které se nacházejí mimo samotný konflikt, jde tedy nad rámec Protokolu I, který vyžaduje skutečnou účast v konfliktu.¹⁷³ Dle této Úmluvy budou za žoldníře teoreticky považováni i kontraktoři. Úmluva jim tak ve svém důsledku „nejen nepřiznává status válečného zajatce, nýbrž vyžaduje, aby byli obviněni za zločin žoldněřství na území států, které úmluvu ratifikovaly.“¹⁷⁴ Z tohoto důvodu bývá předmětem kritiky. Dle pplk. v zál. Ing. Jaroslava Kulíška také tento dokument „postrádá kapacitu vypořádat se s novou skutečností, tj. není schopen rozlišovat mezi žoldníři a soukromými vojenskými společnostmi. Navíc se pokouší zakázat činnost soukromých vojenských společností navzdory jejich přítomnosti v ozbrojených silách a armádách mnoha zemí světa.“¹⁷⁵ Tento mezinárodní dokument však nikdy nedosáhl širokého přijetí.¹⁷⁶ Dosud jej ratifikovalo jen několik málo států.¹⁷⁷

Za zmínku stojí také Úmluva o odstranění žoldněřství v Africe z roku 1977. Tato Úmluva je regionální mezinárodní smlouvou vycházející z iniciativy Organizace africké jednoty. Hned v prvním bodě prvního článku se v ní nachází definice žoldníků¹⁷⁸, které Úmluva fakticky přejímá z Protokolu I.¹⁷⁹ Dále Úmluva vymezuje zločin žoldněřství a stanoví povinnost států, které mají směřovat k vymýcení žoldněřství v Africe. Významným ustanovením je článek 7, který stanoví povinnost smluvních států zakotvit trestnost zločinu žoldněřství s, pokud možno, co nejtěžšími tresty, včetně trestu smrti.¹⁸⁰ Tato Úmluva tedy neobsahuje přelomovou definici žoldněře ani výslovně nezahrnuje SVS nebo kontraktory, ale

¹⁷³ BUREŠ, Oldřich, NEDVĚDICKÁ, Vendula. *Soukromé vojenské společnosti. Staronoví aktéři mezinárodní bezpečnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2011, s. 26-27.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 27.

¹⁷⁵ KULÍŠEK, Jaroslav, *Soukromé vojenské společnosti (Nový faktor společného operačního prostředí)*, s. 76.

¹⁷⁶ BUREŠ, Oldřich, NEDVĚDICKÁ, Vendula. *Soukromé vojenské společnosti...*, s. 27.

¹⁷⁷ Mezinárodní úmluva proti náboru, využívání, financování a výcviku žoldníků využívání žoldníků z roku 1989, Dostupné z: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-6&chapter=18&clang=en.

¹⁷⁸ Úmluva o odstranění žoldněřství v Africe z roku 1977, Článek 1, Dostupné z: https://au.int/sites/default/files/treaties/37287-treaty-0009_-_oau_convention_for_the_elimination_of_mercenarism_in_africa_e.pdf

¹⁷⁹ CAMERON, Lindsey, CHETAIL, Vincent. *Privatizing ...*, s. 68.

¹⁸⁰ Úmluva o odstranění žoldněřství v Africe z roku 1977, Článek 7.

činí významný krok ke stanovení vnitrostátní trestní odpovědnosti žoldnéřů a s nimi spolupracujících osob, za pomoci mezinárodní legislativní koordinace.

7.2. Odpovědnost ve vnitrostátním právu

Vzhledem k tomu, že ve většině případů budou kontraktoři klasifikováni jako civilní osoby, nebudou se na ně vztahovat imunity přiznané kombatantům a bude tak připadat v úvahu vyvození odpovědnosti dle vnitrostátních předpisů daného státu. Také v případě, kdy by kontraktoři naplnili kritéria pro kategorizaci jako žoldnéři, nebudou proti stíhání chráněni. Naopak v případě států, které se podílí na mezinárodních smlouvách kriminalizujících žoldněřství, by je za vykonávanou činnost čekaly přísné tresty.¹⁸¹ Tyto smlouvy však nejsou ratifikovány velkým množstvím států a, spíše než rozšířená mezinárodní iniciativa k přijetí zmíněné úpravy, jsou izolovaným fenoménem.

I v případech, kde by trestní odpovědnost na poli vnitrostátního práva bylo možné vyvozovat, může nastat několik problémů. První překážkou může být fakt, že SVS často operují v konfliktních oblastech nebo oblastech se sníženou bezpečností a stav, ve kterém se nacházejí instituce daného státu, tedy nemusí být vhodné podmínky k vyšetření potenciálních trestných činů a k vedení řízení o nich.

Dále bude situaci komplikovat skutečnost, že státy, které si sjednaly služby SVS, budou mít zájem na tom, aby se kontraktoři, kteří potenciálně mohli vykonávat citlivé činnosti nebo pracovat s utajovanými dokumenty, nedostali do situace, ve které by hrozilo vyzrazení detailů nebo nepadli do rukou jiného státu a nebyli souzeni za činy, kterých se potenciálně dopustili. Z těchto důvodů je možné, že o případech, které se dostanou před soud, nebude rozhodnuto.¹⁸²

Příkladem situace, kdy se SVS dostaly vlivem křížících se zájmů jednotlivých stran do nejasné právní pozice, může být situace SVS ve válce v Iráku a Nařízení č. 17 Prozatímní koaliční správy. Toto nařízení z 27. června 2004¹⁸³ se věnovalo postavení osob spolupracujících s koaličními silami, které primárně nesídlí na území Iráku, nejsou občany Iráku nebo právníckými osobami vzniklými dle iráckého práva.¹⁸⁴ Tyto osoby byly vyňaty z působnosti iráckých zákonů a nemohly tak být stíhány iráckými orgány v otázkách týkajících se smluv s koaličními silami a jejich výkonu. Zůstávaly však v jurisdikci orgánů svých států.

¹⁸¹ Úmluva o odstranění žoldněřství v Africe z roku 1977, Článek 7.

¹⁸² MAYER, Don. Peaceful Warriors: Private Military Security Companies and the Quest for Stable Societies. *Journal of Business and Ethics* [online]. 2009, roč. 89, s. 392. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40605377>

¹⁸³ Coalition provisional authority order number 17. Sekce 20. Dostupné z: https://govinfo.library.unt.edu/cpa-iraq/regulations/20040627_CPAORD_17_Status_of_Coalition_Rev_with_Annex_A.pdf.

¹⁸⁴ Tamtéž. Sekce 1.

Smlouvy, kterých se nařízení týká, obsahují mimo smluv o dodávkách zboží také smlouvy s SVS o poskytnutí bezpečnostních služeb.¹⁸⁵

Nařízení přesto uvádělo povinnost respektovat irácké zákony.¹⁸⁶ Dle nařízení se na ně stále vztahovala nařízení Prozatímní koaliční správy, která mimo jiné přiznávala práva a povinnosti i SVS, jako právníckým osobám.¹⁸⁷ Mezi ty patřilo například právo kontraktorů nosit zbraně nebo povinnost řídit se nařízeními Prozatímní koaliční správy.¹⁸⁸

Tento přístup se nakonec neosvědčil a měsíc po masakru na Nisourském náměstí, kde v roce 2007 kontraktori SVS Blackwater zastřelili 17 civilistů a mnoho dalších zranili, podnikl irácký parlament kroky k odebrání imunity zahraničních kontraktorů.¹⁸⁹ V roce 2008 tohoto bylo dosaženo na základě dohody Spojených států a Iráku.¹⁹⁰ Z devatenácti kontraktorů, kteří byli masakru přítomni, velká část nebyla potrestána, pouze 4 byli stíháni a odsouzeni ve Spojených státech.¹⁹¹ Všichni čtyři byli roku 2020 omilostněni.¹⁹²

Zvláštní přístup ke kontraktorům se projevuje i ve srovnání s vojáky národních armád. Tito jsou dle mezinárodního humanitárního práva v pozici combatantů, požívají tedy zvláštních privilegií a imunit, které z tohoto statusu pramení. Odpovídají však stále svým státům a za prohřešky mohou být trestáni dle jejich vnitrostátních předpisů, případně postaveni před vojenský soud dle zvláštních předpisů vztahujících se na příslušníky ozbrojených sil. Tato možnost u kontraktorů zpravidla není. V případech, kdy by tedy byl voják sloužící v armádě svého státu stíhán a postaven před vojenský soud, může kontraktor vyváznout bez trestu.¹⁹³

Ačkoli tedy vnitrostátní právo do jisté míry může poskytnout prostor pro dovolání se spravedlnosti, nejde o systém, který by zajišťoval komplexní kontrolu nad dodržováním práva ze strany jednotlivců a už vůbec ne SVS jako právníckých osob, mimo jiné také vzhledem k výrazně rozdílné úpravě v jednotlivých státech a situacím, v jakém SVS často operují.

¹⁸⁵ Tamtéž. Sekce 1, odstavec 12, písm. b.

¹⁸⁶ Tamtéž. Sekce 2.

¹⁸⁷ Tamtéž. Sekce 1, odstavec 14.

¹⁸⁸ Tamtéž. Sekce 14; sekce 4 odstavec 2.

¹⁸⁹ *Iraq: Pass New Law Ending Immunity for Contractors* [online]. Human Rights Watch, 8. ledna 2008 [cit. 30. dubna 2022]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2008/01/08/iraq-pass-new-law-ending-immunity-contractors>.

¹⁹⁰ ABEDINE, Saad. TAWFEEQ, Mohammed *Iraqi minister: Deal seeks to end security contractors' immunity* [online]. CNN, 1. července 2008 [cit. 30. dubna 2022]. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2008/WORLD/meast/07/01/iraq.main/index.html>.

¹⁹¹ WOOLF, Nicky. *Former Blackwater guards sentenced for massacre of unarmed Iraqi civilians* [online]. The Guardian, 14. dubna 2015 [cit. 30. dubna 2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/us-news/2015/apr/13/former-blackwater-guards-sentencing-baghdad-massacre>.

¹⁹² SAFI, Michael. *Trump pardons Blackwater contractors jailed for massacre of Iraq civilians* [online]. The Guardian, 23. prosince 2020 [cit. 30. dubna 2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2020/dec/23/trump-pardons-blackwater-contractors-jailed-for-massacre-of-iraq-civilians>.

¹⁹³ LEHNARD, Chia. Individual Liability of Private Military personnel ..., s. 1016.

Závěr

Vyvozování odpovědnosti kontraktorů a jejich nadřízených je potenciálním způsobem nepřímého postižení SVS skrze jejich organizační strukturu. Nejde však o spolehlivý nástroj, ale opět spíše o druhotný efekt regulace přítomné v současném systému. K soukromým společnostem navíc tento systém přistupuje odlišně než k ozbrojeným složkám a vytváří tak řadu mezer, které následně adekvátně nevyplňuje. Mezinárodní i vnitrostátní odpovědnost kontraktorů často fakticky závisí na vůli státu se jí domáhat. Právě stát je najímatelem a zároveň má zájem na minimalizaci negativní odezvy veřejného mínění a vysoká iniciativa z jeho strany není vždy přítomna.

Mezinárodní smlouvy cílící na jednotlivce nejsou adresovány přímo kontraktorům, ale cílí buďto na jednotlivce obecně, nebo naopak jdou směrem zákazu žoldnéřství, do jehož definice kontraktoři ve většině případů nespádají. Výjimkou je Návrh případné Úmluvy o soukromých vojenských a bezpečnostních společnostech, který se věnuje přímo SVS a kontraktorům a státům stanoví povinnost přijmout vnitrostátní legislativu, která by jejich odpovědnost zakotvovala.

8. Závěr

Kontraktoři a SVS samotné se nenacházejí v úplném právním vakuu, ale mozaika úpravy, která se na ně vztahuje, je v mnoha ohledech nekompletní. Z velké míry je to dáno faktem, že SVS nejsou klasickým subjektem mezinárodního práva, ale pouze do něj laicky řečeno „přerostly“ z práva vnitrostátního. Mezinárodní právo tak nedisponuje nástroji, které by byly „šité na míru“ situaci, ale musí si vystačit s nástroji, které má k dispozici. To vede k situaci, kdy SVS vykonávají činnost, která je vysoce relevantní pro mezinárodní právo veřejné, ale to se na ně zcela nevztahuje, případně je jeho užití vysoce závislé na vůli státu.

Současná úprava odpovědnosti SVS jako korporací na poli mezinárodního práva veřejného je nedostatečná. Z důvodu absence subjektivity soukromých společností v mezinárodním právu veřejném je vyvození přímé mezinárodněprávní odpovědnosti v případě porušení jeho norem ze strany SVS prakticky vyloučené a závisí na existenci relevantní úpravy ve vnitrostátním právu jednotlivých států. Existuje sice snaha o přijetí mezinárodní úpravy zakotvující povinnost států přijmout ustanovení, která by zaručila odpovědnost SVS jako právnických osob ve vnitrostátním právu, ale mezinárodní úprava a odpovědnost SVS zatím stále zasahuje pouze jejich povahu soukromých společností mimo rámec mezinárodního práva veřejného. Jakýkoli pokrok na tomto poli se tak většinou děje spolu s úpravou a vývojem pojetí soukromých společností obecně. Výjimkou je podpora mezinárodního společenství projektům směřujícím k seberegulaci, které mají potenciál být slibným nástrojem pro usměrňování odvětví žádoucím směrem.

Zásahem do monopolu státu na násilí ze strany právnických osob SVS dostávají ve společnosti specifickou roli, která však není dostatečně reflektována jak v mezinárodním právu obecně, tak mezinárodním právu veřejném konkrétně. De facto přejímají některé funkce státu, potenciálně i bez vazby na stát, bez možnosti vyvození odpovědnosti v případě porušení pravidel, kterými jsou státy při výkonu těchto funkcí vázány. Vyvozovat odpovědnost dle mezinárodního práva veřejného lze výhradně proti jednotlivcům a státu nebo mezinárodní organizaci, a to pouze tam, kde existuje vazba SVS na ně.

Odpovědnost států a MO za jednání SVS je možným způsobem vyvozování mezinárodněprávní odpovědnosti, vzhledem k přítomnosti subjektivity i relevantní úpravy. V případě států existují zpravidla i mechanismy, jak se odpovědnosti domáhat. U MO je v tomto ohledu situace poměrně nejistá. Vzhledem k povaze SVS jde však spíše o spádovou možnost, která není zcela přílehavá pro situace, kdy SVS nevystupují jako orgány státu nebo mají vysokou míru autonomie. V případech, kdy vazba ke státu není prokazatelná, nebo dokonce

není vůbec přítomná, není v současnosti možné ubírat se touto cestou a hrozí zneužití nastalé situace a vzniklého právního vakua daného neexistující subjektivitou SVS v mezinárodním právu veřejném.

Ačkoli se na první pohled může zdát, že odpovědnost jednotlivců v mezinárodním a vnitrostátním právu by mohla do určité míry vyplnit mezery přítomné v regulaci SVS, realita je odlišná. Odpovědnost jednotlivých kontraktorů, případně jejich nadřízených, sice může přicházet v úvahu, nicméně její dosažení bude složité. Značnou překážkou je důraz na vnitrostátní fóra, jejichž využití je potenciálně komplikováno jejich faktickou neschopností nebo nevolí k vyšetření a potrestání protiprávního jednání. Mezinárodní trestní soud slouží pouze jako komplementární řešení a jeho využití je navíc vázáno na řadu podmínek, jejichž naplnění je například v případě velmocí jen málo pravděpodobné. Ani případná trestněprávní odpovědnost jednotlivců nebo nadřízených v rámci organizační struktury SVS pak zcela nenahrazuje odpovědnost SVS jako celku.

Snahy o regulaci na poli mezinárodního práva veřejného lze spatřovat například ve smlouvách potírajících žoldnéřství, které však definičně dostatečně nevystihují SVS v jejich moderní formě a funkci. Také počet signatářů těchto smluv není nijak výrazný. Přesto je ale vývoj úpravy SVS evidentní. Přijetí vhodné regulace je komplikováno spory států o způsobu regulace, existují však slibné iniciativy, které si kladou za cíl vyjasnění poměrů, ve kterých se SVS a kontraktoři nacházejí ve vztahu ke státům a stanovení nových práv a povinností.

Zejména Návrh případné Úmluvy o soukromých vojenských a bezpečnostních společnostech z roku 2011 je slibným skokem kupředu, který by potenciálně byl schopný vyplnit mezery vytvořené dosavadní absencí speciální mezinárodně právní úpravy. Také Dokument z Montreux, ačkoli jde pouze o soft law, jasně ukazuje na povědomí o potřebě komplexní regulace SVS a vůli nemalé části mezinárodního společenství činit kroky tímto směrem.

9. Seznam použité literatury

Monografie

- ALEXANDRA, Andrew, BAKER, Deane-Peter, CARAPINI, Marina a kol. *Private Military and Security Companies*. Londýn: Routledge, 2008, 288 s.
- BUREŠ, Oldřich, NEDVĚDICKÁ, Vendula. *Soukromé vojenské společnosti. Staronoví aktéři mezinárodní bezpečnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2011, 248 s.
- CAMERON, Lindsey, CHETAIL, Vincent. *Privatizing war: private military and security companies under public international law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, 754 s.
- ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2018, 549 s.
- JANABY, Mohamad Ghazi. *The Legal Regime Applicable to Private Military and Security Company Personnel in Armed Conflicts*. Cham: Springer International Publishing, 2016, 237 s.
- KINSEY, Christopher. *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, London: Routledge, 2006, 212 s.
- SINGER, Peter Warren. *Corporate warriors: the rise of the privatized military industry*. Ithaca: Cornell University Press, 2008, 348 s.
- TORROJA, Helena a kol. *Public International Law and Human Rights Violations by Private Military and Security Companies*. Cham: Springer International Publishing, 2017, 158 s.

Články

- BUCHAN Russell, JONES, Henry, WHITE, Nigel D. The Externalisation of Peacekeeping: Policy, Responsibility, and Accountability. *Journal of International Peacekeeping* [online]. 2011, roč. 15, č. 3-4, s. 281-315 [cit. 25. března 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1163/187541111X572692>.
- BUREŠ, Oldřich. NEDVĚDICKÁ, Vendula, Historie využívání soukromých vojenských sil. *Vojenské rozhledy* [online]. 2011, roč. 20 (52), č. 3, s. 76-102 [cit. 15. listopad 2020]. Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/historie-vyuzivani-soukromych-vojensky-ch-sil>.
- BOSCH, Shannon. Private security contractors and state responsibility: are states exempt from responsibility for violations of humanitarian law perpetrated by private

security contractors?. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa* [online]. 2008, roč. 41, č. 3, s. 353-382 [cit. 5. července 2022]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23253191>.

- CAMERON, Lindsey. Private military companies: their status under international humanitarian law and its impact on their regulation. *International Review of the Red Cross* [online]. 2006, roč. 88, č. 863, s. 573-598 [cit. 15. prosince 2021]. Dostupné z: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/irrc_863_cameron.pdf.
- COCKAYNE, James. Regulating Private Military and Security Companies: The Content, Negotiation, Weaknesses and Promise of the Montreux Document. *Journal of Conflict & Security Law* [online]. 2009, roč. 13, č. 3, s. 401-428 [cit. 25. března 2022]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26294643>.
- DODENHOFF, George H. A HISTORICAL PERSPECTIVE OF MERCENARIES. *Naval War College Review* [online], 1969, roč. 21, č. 7, s. 91-109 [cit. 18. července 2021]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/44641084.
- HUSKEY, Kristine A. Accountability for Private Military and Security Contractors in the International Legal Regime. *Criminal Justice Ethics* [online]. 2012, roč. 31, č. 3, s. 193-212 [cit. 25. března 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/0731129X.2012.737169>.
- JOHNSTON, Karli, Private Military Contractors: Lessons Learned in Iraq and Increased Accountability in Afghanistan. *Georgetown Journal of International Affairs* [online], 2009, roč. 10, č. 2, s. 93-99 [cit. 21. červenec 2022]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/43133578>.
- KALIDHASS, P.R. Determining the Status of Private Military Companies Under International Law: A Quest to Solve Accountability Issues in Armed Conflicts. *Amsterdam Law Forum* [online], 2014, roč. 6, č. 2, s. 4-19 [cit. 18. listopad 2020]. Dostupné z: <http://doi.org/10.37974/ALF.266>.
- KULÍŠEK, Jaroslav. Soukromé vojenské společnosti (Nový faktor společného operačního prostředí). *Vojenské rozhledy* [online], 2011, roč. 20 (52), č. 2, s. 71–96 [cit. 15. listopad 2020]. Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/bezpecnostni-a-obrana-politika/soukrome-vojenske-spolecnosti>.
- LEHNARD, Chia. Individual Liability of Private Military personnel under International Criminal Law. *The European Journal of International Law* [online], 2008,

roč. 19, č. 5, s. 1015-1034 [cit. 1. května 2022]. Dostupné z: <http://www.ejil.org/pdfs/19/5/1695.pdf>.

- LIU, Hin-Yan. Leashing the Corporate Dogs of War: The Legal Implications of Modern Private Military Company. *Journal of Conflict & Security Law* [online], 2010, roč. 15, č. 1, s. 141-168 [cit. 8. května 2022]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26294683>.
- MAYER, Don. Peaceful Warriors: Private Military Security Companies and the Quest for Stable Societies. *Journal of Business and Ethics* [online]. 2009, roč. 89, s. 387-401 [cit. 30. dubna 2022]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40605377>.
- PETERSOHN, Ulrich. Reframing the Anti-Mercenary Norm: Private Military and Security Companies and Mercenarism. *International Journal* [online], 2014, roč. 69, č. 4, s. 475-493 [cit. 18. listopad 2020]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/24709418.
- SCHLEIMER, Michael. Separating Private Military Companies From Illegal Mercenaries in International Law: Proposing an International Convention for Legitimate Military and Security Support that Reflects Customary International Law. *American University International Law Review* [online], 2009, roč. 24, č. 3, s. 609-646 [cit. 18. listopad 2020]. Dostupné z: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/auilr/vol24/iss3/6/>.
- WHITE, Nigel D., MACLEOD, Sorcha. EU Operations and Private Military Contractors: Issues of Corporate and Institutional Responsibility. *The European Journal of International Law* [online]. 2008, roč. 19, č. 5, s. 965-988 [cit. 25. března 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/ejil/chn067>.

Mezinárodní smlouvy a dokumenty

- Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů, 8. červen 1977, Dostupné z: https://www.cervenkykriz.eu/files/files/cz/nsmhp/Zenevske_umluvy_a_dodatkov_e_protokoly.pdf.
- Mezinárodní úmluva proti náboru, využívání, financování a výcviku žoldnéřů využívání žoldnéřů z roku 1989, Dostupné z: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1989/12/19891204%2008-54%20AM/Ch_XVIII_6p.pdf.

- Návrh článků o odpovědnosti mezinárodních organizací za mezinárodně protiprávní chování z roku 2011, komentované znění. Dostupné z: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_11_2011.pdf.
- Návrh článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování z roku 2001. Dostupné z: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf.
- Návrh případné Úmluvy o soukromých vojenských a bezpečnostních společnostech z roku 2011. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/707162>.
- Římský statut Mezinárodního trestního soudu. Dostupné z: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>.
- The Montreux Document on pertinent international legal obligations and good practices for states related to operations of private military and security companies during armed conflict. Mezinárodní výbor červeného kříže, Ministerstvo zahraničních věcí švýcarské konfederace, Ženeva, 2009.
- Třetí přepracovaný návrh právně závazného dokumentu o podnikání a lidských právech, 2021. (překlad vlastní) Dostupné z: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/HRCouncil/WGTransCorp/Session6/LBI3rdDRAFT.pdf>.
- Úmluva o odstranění žoldněřství v Africe z roku 1977, Dostupné z: https://au.int/sites/default/files/treaties/37287-treaty-0009_-_oau_convention_for_the_elimination_of_mercenarism_in_africa_e.pdf.
- Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949, Dostupné z: https://www.cervenkykriz.eu/files/files/cz/nsmhp/Zenevske_umluvy_a_dodatkov_e_okoly.pdf.

Rozhodnutí

- Coalition provisional authority order number 17. Dostupné z: https://govinfo.library.unt.edu/cpa-iraq/regulations/20040627_CPAORD_17_Status_of_Coalition_Rev_with_Annex_A.pdf.
- Rozsudek Mezinárodního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 15. července 1999, *Prosecutor v Tadic*, sp. zn. IT-94-1-A. Dostupné z: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>.

- Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 27. června 1986, *Vojenské a polovojenské činnosti v Nikaragui a proti ní (Nikaragua v. Spojené státy americké)*. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/en/case/70/judgments>.
- Usnesení Rady pro lidská práva, ze dne 6. října 2020, sp. zn. A/HRC/REC/45/16, Ženeva. 2020. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/3888052>.
- Usnesení Evropského parlamentu ze dne 25. listopadu 2021 o porušování lidských práv soukromými vojenskými a bezpečnostními společnostmi, zejména Wagnerovou skupinou (2021/2982(RSP)). Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0482_CS.html.

Internetové stránky

- ABEDINE, Saad. TAWFEEQ, Mohammed *Iraqi minister: Deal seeks to end security contractors' immunity* [online]. CNN, 1. července 2008 [cit. 30. dubna 2022]. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2008/WORLD/meast/07/01/iraq.main/index.html>.
- HRON, Jan. *Ruští snipeři mění poměr sil v Libyi. Zajcevův přízrak děsí provládní síly* [online]. idnes.cz, 9. listopadu 2019 [cit. 20. listopadu 2020]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/rusko-zoldaci-libye-haftar.A191106_131621_zahranicni_jhr.
- *Iraq: Pass New Law Ending Immunity for Contractors* [online]. Human Rights Watch, 8. ledna 2008 [cit. 30. dubna 2022]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2008/01/08/iraq-pass-new-law-ending-immunity-contractors>.
- JOHNSTON, David, BRODER John M. *F.B.I. Says Guards Killed 14 Iraqis Without Cause* [online]. nytimes.com, 14. listopadu 2007 [cit. 15. listopadu 2020]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2007/11/14/world/middleeast/14blackwater.html>.
- PERLEZ, Jane. *AFTER THE COLD WAR: Views From Africa; Stranded by Superpowers, Africa Seeks an Identity* [online]. nytimes.com, 17. května 1992 [cit. 17. listopad 2020]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1992/05/17/world/after-cold-war-views-africa-stranded-superpowers-africa-seeks-identity.html>.
- SAFI, Michael. *Trump pardons Blackwater contractors jailed for massacre of Iraq civilians* [online]. The Guardian, 23. prosince 2020 [cit. 30. dubna 2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2020/dec/23/trump-pardons-blackwater-contractors-jailed-for-massacre-of-iraq-civilians>.

- Seznam participujících států dostupný na: <https://www.montreuxdocument.org/about/participants.html>.
- Seznam participujících států, společností a organizací dostupný zde: <https://www.voluntaryprinciples.org/about/>.
- WALSH, Declan. *Russian Mercenaries Are Driving War Crimes in Africa, U.N. Says* [online]. nytimes.com. 27. června 2021 [cit. 24. července 2021] Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2021/06/27/world/asia/russia-mercenaries-central-african-republic.html>.
- WOOLF, Nicky. *Former Blackwater guards sentenced for massacre of unarmed Iraqi civilians* [online]. The Guardian, 14. dubna 2015 [cit. 30. dubna 2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/us-news/2015/apr/13/former-blackwater-guards-sentencing-baghdad-massacre>.

Další

- ARMENDÁRIZ, Leticia, PALOU-LOVERDOS, Jordi. *The Privatization of Warfare, Violence and Private Military & Security Companies: A factual and legal approach to human rights abuses by PMSC in Iraq*. 2011, 336 s [cit. 30. června 2021]. Dostupné z: <https://novact.org/wp-content/uploads/2012/09/The-privatization-of-warfare.pdf>.
- CLARK, Mason. *RUSSIAN HYBRID WARFARE*. *Institute for the Study of War* [online], 2020. s. 33 [cit. 15. července 2021]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/resrep26547.
- International Code of Conduct Association, *Articles of Association* [online]. Dostupné z: <https://www.icoca.org/wp-content/uploads/2022/01/INTERNATIONAL-CODE-OF-CONDUCT-Amended-2021.pdf>.
- International Code of Conduct Association, *International Code of Conduct for Private Security Providers* [online]. Švýcarsko, 2021. Dostupné z: <https://www.icoca.org/wp-content/uploads/2022/01/INTERNATIONAL-CODE-OF-CONDUCT-Amended-2021.pdf>.
- MELZER, Nils. *INTERPRETIVE GUIDANCE ON THE NOTION OF DIRECT PARTICIPATION IN HOSTILITIES UNDER INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW*. [online] 2009 s. 56 Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf>.
- ORTEGA, Elena Laura Álvarez, *The attribution of international responsibility to a State for conduct of private individuals within the territory of another State*. *InDret*

- [online]. 2015 [cit. 25. dubna 2022]. Dostupné z: https://indret.com/wp-content/themes/indret/pdf/1116_es.pdf.
- Rada Evropské unie, *Akční plán EU pro lidská práva a demokracii (2015-2019)*, [online]. Brusel. Generální sekretariát Rady, 2015. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2860/1598>.
 - Rada OSN pro lidská práva, *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework*, [online], 2011, Dostupné z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/121/90/PDF/G1112190.pdf?OpenElement>.
 - *The Voluntary Principles on Security and Human Rights*. Dostupné z: <https://www.voluntaryprinciples.org/wp-content/uploads/2021/11/Voluntary-Principles-on-Security-and-Human-Rights-english-2.pdf>.

Seznam klíčových slov

Žoldněř, soukromé vojenské společnosti, bezpečnostní agentury, ius in bello, odpovědnost, mezinárodní právo veřejné, Dokument z Montreux, trestní odpovědnost, společenská odpovědnost, OSN

Keywords

Mercenary, private military companies, private security companies, ius in bello, accountability, public international law, Montreux Document, criminal responsibility, social responsibility, UN

Shrnutí

Práce je věnována otázce odpovědnosti za jednání soukromých vojenských společností a bezpečnostních agentur v mezinárodním právu veřejném. Zaměřuje se jak na analýzu současného stavu úpravy a jeho úskalí, tak i na směry jejího vývoje a potenciálu dalšího směřování. K zhodnocení problematiky jsou v ní využity normy mezinárodního hard i soft law, jak obyčejového, tak psaného práva. Práce také čerpá z řady převážně zahraničních odborných textů.

Summary

This thesis is devoted to the issue of accountability for the actions of private military and security companies in public international law. It focuses on the analysis of the current state of the regulation and its pitfalls, as well as on the directions of its current and future development. The rules of international hard and soft law, both customary and written, are used to evaluate the issue. The work also draws on a number of mostly foreign professional literature.